

דמייין: על ג'ון לנון ואהבה

זאב מגן

מעשה שהיה כך היה. לפני כשלוש שנים, במהלך עלייה קצרה לרגל לארצות-הברית מולדתי, נכנעתי ללחציהם של מספר חברי ילדות מן החוף המערבי וטסתי לצדה השני של היבשת לבקר אותם. כך מצאתי את עצמי בבוקר יום שישי בהיר, רכון על מילק שייק שוקרוניל בפאב סתמי בנמל התעופה הבינלאומי של לוס אנג'לס, מחכה להסעה. מזווית עיני סקרתי באדישות את תמרונה הנמרצים של חבורה קטנה אך מסורה של טירוני כת הארי קרישנה, אשר התפרשה בשיטת "לחץ על כל המגרש" לאורך האולם המרכזי של שדה התעופה. אותם חסידים מפזמי-מנטרה של הסואמי-שאת-שמור-מעולם-לא-הצלחתי-לבטא – עטופים כדבעי במלבושי מסדרם – התרוצצו להם אנה ואנה בטיילת ככדורי פינג-פונג, משווקים בקדחתנות מהדורות מאוירות של חיבורים ודיים עתיקים לאותם עוברי אורח מעטים שלא התעלמו מהם, דחפו אותם הצדה או ירקו עליהם. לא היה במראה הזה כל חדש עבורי, כמובן, שועל טיסות ותיק שכמוני.

סיימתי את המילק שייק, קמתי מהבר והאצתי צעדי לעבר היציאה. אך ככל הנראה רגליי אינן מה שהיו פעם, כיוון שתוך שניות שמעתי מאחורי את פסיעותיהן הענוגות של כפות רגליים עטויות במוקסינים מדביקות אותי. קול נשי צעיר ביקש בנימוס:

“Excuse me, sirrrr, but...ehh...maybe you would like to take a loook at zis boook?”

קפאתי על עמדי. זיהיתי את המבטא הזה. הייתי מזהה אותו בכל מקום. לבי צנח. הנחתי את מזוודתי והסתובבתי. זעירה הייתה ויפה בסארי הסמוק שלה, בצמידיה ובמחרוזותיה המרובים והמצלצלים. ייתכן שהיה לה פעם שער ערמוני, אם לשפוט לפי הקוצים שעל קרקפתה. עיניה ירקקות-חתוליות היו, מובלטות על ידי הכתם החרדלי שנמרח באופן כה אמנותי ביניהן. ידה האחת אחזה תוף קטן, ובשנייה – המושטת לעברי – הציעה לי במתיקות גרסה ססגונית של האופנישדות. עמדנו שם באמצע הטיילת הרחבה ושוקקת האדם ובהינו זה בזו מספר שניות, וכשראיתי שהיא עומדת לחזור על נוסחת השיוק שלה בעניין הספר, מיהרתי להקדימה ושאלתי בעברית צחה: “מאיפה את?”

“מרמת השרון”, ענתה, בטבעיות, ללא כל מאמץ, כשהיא מגרגרת את ה”ריש” ומשמיטה את ה”הא” במבטא גוש-דני “צפוני” מובהק. משולהבת, כנראה, מהזדמנות נדירה זו להרביץ את תורתה בלשון אמה, ולא נרתעת כלל מעוצמת הסבל שנצרב, בוודאי, כמו חותמת בקר על פניי, הפליגה בת-שיחי החדשה בהתרגשות גוברת והולכת בסדרת סיסמאות בנוגע ליתרונות “התודעה הקרישנאית”, יתרונות המשרתים במיוחד את הצורך לראות... לחזות... להגשים... להשלים... לגעת בעומקו של... להסיר את המסווה מעל... למוטט את החומות בין... להתמוסס... להתמזג... להתחבר... להיות לאחד...

אפילו לא התחלתי להקשיב (אני מכיר את השורות האלה כבר בעל פה: אני נוסע מתמיד וגם “מחלץ מכתות” לשעבר). “איך קוראים לך?” קטעתי אותה, עדיין מתאמץ לעכל את המצב.

“שירה”, השיבה, ולא הפגינה סקרנות דומה כלפי. בינתיים, שני חבריה לנשק בכיתת ההסתערות ההסברתית הנמל-תעופתית, לבושים ומגולחים כמנהג המנזר, נעו לעברנו, המומים אל נכון מהתופעה – המתרחשת אחת ליובל – של מישהו שאכן נעצר לשוחח, ונמשכים אחר ריח הניחוח של “בשר טרי”. וראו זה פלא: מסתבר שכל הג'אמעה מרמת השרון. נא להכיר: עופר (“אהלן!”) ודורון (“מה העניינים!”).

אז הנה עומדים ארבעתנו, מקשקשים כמו חברים ותיקים, מעלים זיכרונות מן הצבא כמו ישראלים טובים, מדברים על מי שירת איפה ומי שכב יותר זמן בבוץ. שירה, מתברר, הייתה סגן, ואני מזדקף בהצדעה והיא צוחקת. דורון היה חובש כמוני, ואנו קובעים פגישה להחליף עירווי קרח ומתבדחים על כך שהדבר הראשון שאנו מסתכלים עליו אצל בחורה הוא ורידיה.

וכך ממשיכים אנו לדבר על הא ועל דא, אני ושלושת ההארי־קרישנאים הצברים, מפטפטים בשפה היפהפייה של נביאי התנ"ך ומלכיו שלא מכבר הוחייתה, ולפתע, נו – אני פשוט חוטף קריזה: "מה אתם עושים כאן, לעזאזל?!" אני מתפרץ, בחרגי מעט מן הסגנון הנעים והמתלוצץ שאפיין את השיחה עד כה. "אתם הרי יהודים! אתם ישראלים, לכל הרוחות! מה אתם עושים כאן, במקום הזה, בערב שבת, לובשים את הבגדים האלה, מדקלמים את המילים הללו, ומוכרים את הספר ההוא?!" ובכן, בימים האדוקים ההם הייתי בעל־קורא קבוע־כל־שבוע בבית הכנסת, וכדי לשנן את הפרשה באופן מתמיד, מעולם לא יצאתי מהבית מבלי שהחומש בתיקי. ברגע זה, אם כן, נדהם מהקוליות של עצמי, שלחתי את ידי אל נבכי התרמיל שנשאתי על גבי – באותה תנועה שאין לי ספק כי בה היה רובין הוד מוציא חץ מאשפתו – ושלפתי מול עיניהם את ספר הספרים (טראח!). "הספר ההוא אינו שלכם", קראתי לעברם, מצביע על הבהנוודישה המהודר והמקוצר שעירסל עופר בידיו כאילו מדובר בתינוק שזה עתה נולד. "זה" – וטפחתי במכה מהדהדת על הכרך המהוה והמתפורר מרוב שימוש שבידי – "זה הספר שלכם!" הם נעצו בי מבט של עצב, בעיניים מפיקות רחמנות כנה, כפי שהיית מסתכל על אחד שאובחנה אצלו מחלה סופנית. "לא, לא. אתה לא מבין בכנל", התנגן קולה של שירה, בנימה שהצליחה להיות בעת ובעונה אחת מרגיעה ומתנשאת. "זו לא תחרות. אנחנו לא מבכרים ספר אחד על פני אחרים, ולא דת אחת על פני דתות אחרות, חס וחלילה! אנחנו לא מביעים העדפה לתרבות מסוימת, או אומה מסוימת, או מעמד חברתי, או קבוצה אתנית כלשהי! גישה כזו פירושה ליצור הייררכיה בין בני אדם. גישה כזו דינה כדין הקמת מחיצות שקריות בין קבוצות אנשים, מחיצות שנושאות באחריות לכל כך הרבה סבל ושפיכות דמים לאורך ההיסטוריה, מחיצות שמנעו את האנושות מלהגיע אל יעדה ומשאת נפשה האמיתיים, מלהשיג שלום פנימי – ושלום עולמי. אתה ואני, וכל האחרים שמסביבנו בשדה התעופה הזה, וכל יצור שחי ונושם בכל פינה רחוקה ונידחת של כדור הארץ, כולנו חלק מאחדות אחת גדולה ונפלאה, כולנו אחים ואחיות, כולנו קשורים וצרוכים באותה רשת של חוליות

איתנות – רק שאנחנו עוד לא מודעים לכך. 'התודעה הקרישנאית' היא הכלי להפיץ את המודעות הזאת".

יא אללה! מה מקבלים כשמערבבים אידיאולוגית צעירה שהתחנכה בבתי הספר הטובים ביותר בארץ, עם מנה מכובדת של אזוטריות סנסקריטית קדומה וקורטוב של דן בן-אמוץ? ניסיתי לדמיין את שירה כמ"כית המעבירה שיעורי מוטיבציה בבה"ד. זה בטח היה מחזה מרהיב.

"תסתכל מסביבך, חביבי", השתלב דורון בשיחה, כאילו על פי תיאום מראש. "העולם מתכווץ בקצב מסחרר, נהיה קטן יותר עם כל יום שעובר. המרחקים בין החברות השונות מצטמקים בכל אתר ואתר, והגבולות שמפרידים בין קהילות ואומות נמחקים, כמו אלפי חומות ברלין מתמוטטות. העולם מחקדם, צועד אל העתיד, אל האחדות, אל סובלנות והבנה הדדית, ומתרחק מן ההבדלים הקטנוניים המיושנים שתמיד שיסו אותנו זה בזה בעיונות מיותרת. כפי שאמר האל הקדוש" (וכאן, מוכה תימהון עד לסחרחורת מן העובדה שהצליח להגיע עם מישהו לשלב כה מתקדם עד שיוכל לצטט מן המקרא, פתח דורון את עותק הריג'ודה הצבעוני שבידו, הכתוב באותיות קידוש לבנה, ופסק באדיקות ובדבקות את פסוקו המסומן באדום): "היו כל הלבבות לב אחד, וכל החודעות חודעה אחת. כדי שבאמצעות רוח האחדות תזכו לרפא את המחלה על אנושות מפולגת".

"תפתח את העיניים שלך!" הוא המשיך ודרש, כשלחיי המנומשות מתארגמות והולכות בתשוקה דתית מזרחית. "המילים האלה מתגשמות! אנו צורפים היום מציאות חדשה עבור המין האנושי, ואתה – אתה תקוע, חביבי, לכוד בעבר של בדלנות והתנתקות עצמית ואנוכית, סגור וכבול על ידי השקפות מיושנות שאתה מסרב להיפרד מהן. אבל האדון העליון סְרִי־קְרִישְנָה יכול לסייע לך להיפרד מהן, להשתחרר, להיות חופשי באמת. אם רק תתרכז ותדקלם..."

תהיתי אם החבר'ה האלה היו מרשימים כל כך גם באנגלית. המזל שלי, חשבתי לעצמי, להיתקל בשלושת התועמלנים חריפי הלשון והמליציים ביותר בכל האשראם (העובדה שהם לא קראו את הספרים שמכרו בקנאות כזאת, ושהציגו באורח מסולף למדי את "הפילוסופיה הווישנווית", הייתה ברורה כשמש בצהריים. אז מה? הם היו עסוקים בתיאור העולם על פי עצמם, וזה, על כל פנים, עניין אותי יותר).

"כן, אתה דוגל בגישה שעבר זמנה, ידידי – גישה מסוכנת". היה זה עופר, בחור ענק מרקיע שחקים שהתרומם לגבהים כאלה שמצאתי את עצמי מבכה את אבדנו לא רק לעם היהודי בכלל, אלא גם למכבי תל אביב בפרט. הלה כבר

מזמן ניער מעליו כל סימן לצבריותו, למעט סנדלי הנמרוד ותנועת היד המעצבנת הזאת, שפירושה "חכה רגע" רק בפינה הקטנה שלנו במזרח התיכון. הוא הפעיל אותה לעברי כעת, כשניסיתי לפרוץ לדבריו ולטעון לחפותי.

"אחה פשוט מאוד פשיסט", הוא הכריז, מבטא כל הברה בחומרה רבה ומתעכב עליה, כאילו הוא שופט הגוזר דין מוות. זהו: לא עוד נופת צופים – יוגה וקארמה וקרישנה וסואמי-איך-קוראים-לו הבריזו מזמן ולא נודעו עקבותיהם. לרגע בלבד פשט ההארי-קרישנה את עורו, ומולי ניצב השמאלן הישראלי הטהור בכל תפארתו. ("אה-הה!" אתם מריעים. "המחבר ימני קיצוני!" אז אולי כדאי שאגלה, שהצבעתי ברק ו"ירוקים" בבחירות האחרונות; שאני חבר פעיל בתנועת "ארבע אמהות" המצדד מזמן ביציאה חד-צדדית מלבנון; ושאני דוגל בפרהסיה בחינוניות הקמתה של מדינה פלשתינאית בשטחים מאז גיל חמש-עשרה. בסדר?)

עופר ניפח את ורידי צווארו: "מה שאתה מטיף לו – זו אקסקלוסיביות, זה אליטיזם, זו אפליה, זה אפרטהייד... זו ל-א-ו-מ-ו-ת", הוא הטיח, כשהוא משתמש לטובת טיעון המחץ שלו במונח האמור לציין את הגרסה השוביניסטית השלילית של תורת ההשתייכות לאומה, לעומת הסוג הליברלי החיובי, היינו "לאומיות" (אך אני מסופק אם המושג האחרון היה מוצא חן בעיניו יותר מן הראשון).

"למה שאנשים יגדירו את עצמם לפי אמות המידה הארכאיות והגזעניות שלך?!" הוא המשיך ורעם ממרומיו. "ואיך אתה מעז לסווג אחרים על פי קריטריונים מלאכותיים וריאקציונריים כאלה? עלינו לשפוט ולהעריך בני-אדם על בסיס האופי האינדיבידואלי שלהם, ולא על סמך השתייכותם הדתית או הלאומית! בעל דעות קדומות שכמותך! למה אתה מפלה בין דם לדם? מה – מפני שאני נולדתי יהודי, והאיש ההוא העומד שם ליד הטלפון לא, בגלל זה אתה תתייחס אלי אחרת מאשר אליו? אולי הוא צדיק! אולי הוא הבן-אדם הישר והמוסרי ביותר בכל העיר לוס אנג'לס! אולי הוא מתקשר ברגע זה לאיזה ארגון צדקה כדי לתרום מיליון דולר!" (העפתי מבט על הברנש. הוא היה בלי צל של ספק יהודי, ולפי פרצופו המכורכם ותזוזותיו העצבניות, בטח דיבר עם סוכן הבורסה שלו). "וכיוון שהתמזל מזלי, ו'זכיתי' להיוולד לאימא יהודייה, והוא לא, כיוון ש'בותרתי' שבוע אחרי שנחתתי בעולם הזה, והוא לא, בשל הסיבות האלה אתה תעדיף אותי עליו? בשל הסיבות האלה אתה תדאג לי יותר משתדאג לו? הרי – זה ממש מקומם! זה אשכרה חולני!"

שמחתי שהוא סיים, כדי שאוכל להפסיק למתוח את הצוואר כלפי מעלה. ייתכן שהוא התווכח עם היצרים והנטיות הפנימיות שלו עצמו יותר מאשר

איתי – הרי עוד לא יצא לי לומר הרבה – אבל על כל פנים, שירה מיהרה להניח יד על מותנו (היה בלתי־אפשרי להגיע לכתף שלו) ולהובילו הצדה. לא כך אתקרב לתודעה הקרישנאית. ההר הנסער שאף לתוך ריאותיו את מחצית החמצן באולם קבלת הפנים, וירה שלוש מנטרות בנשימה אחת (בדומה לאופן שבו קוראים את שמותיהם של עשרת בני המן בפורים). ואז הוא חזר אלינו, כולו חיוכים, מאושש, מוכן ומזומן למערכה.

שירה שמה יד על הכתף שלי (לכתף שלי ניתן להגיע), ריככה את קולה ואיוושה באוזניי: "אתה לא מבין עדיין? כל מה שמנסה לומר הוד מעלתו סואמי פרא... הוא בסך הכל שעלינו להשתדל בכל כוחנו הפנימי לאהוב את כל בני האדם באופן שווה. זה בעצם מה שמלמדים הספרים האלה שאנו מחלקים, ובסיכומו של עניין, האין זה גם המסר המרכזי של הספר ההוא, הספר שאתה מחזיק?" עמדתו שם אפוף תסכול. מה כבר יכולתי להשיב – בשניות הספורות שנותרו לנו – שהיה אפילו מחחיל לסדוק את כל החומה העצומה והבצורה הזו. פלטתי אנחה ארוכה של ייאוש. "מתי קראת בפעם האחרונה את הספר הזה?" היה הדבר הטוב ביותר שיכולתי להציע בנסיבות הקיימות, כשאני פונה לכל עבר ועותר לכוחות סיוע דמיוניים.

"זה לא המסר של הספר הזה".

ההסעה שלי הגיעה. התרחשה סצנת פרידה מתוקה־עצובה באמת – שבמהלכה, נוסף על עוד כמה התרחשויות בלתי צפויות, לחץ דורון את ידי והגניב לי בחשאי: "שבת שלום, אחי!" – והשלישייה השובבה מן השפלה הלכה לחפש לה טרף קל יותר. אינני יודע מה עלה בגורלם של שלושת הברהמינים שלי עם מוחותיהם ולבותיהם השטופים למחצה, אך מרשימים בכל זאת – אם עלה בידם בינתיים להתעלות למדרגת "הפְּרִתִּיּוֹת העליונה", או שמא מעדו, סטו מן הדרך הישרה, וכעת הם מנצלים את כשרונותיהם המסחריים הלא־מבוטלים למכירת רדיו־טייפים בשדרת אולימפיק. מה שלא יהיה, אני מקווה מאוד לפגוש אותם שוב, ביום מן הימים. העמודים הבאים כוללים בתמצית את מה שהייתי אומר להם, אם וכאשר.

ב

לא חייבים להיות חסידים של פילוסופיה או דת מזרחית כלשהי כדי להגיע למסקנה שזה מוזר, מיושן, לא הגיוני ואפילו מגונה להזדהות ולפעול כיהודי לאומי בימינו אנו. יחשוב מי שיחשוב מה שיחשוב על בני־הפלוגתא החריפים שלי בנמל התעופה, אך אין בשום פנים ואופן לזלזל בטיעוניהם. מופשטות מן המיסטיות הפסבדו־אריאנית והרטוריקה הסוציאליסטית־אוטופית, עמדותיהם של שירה, עופר ודורון משקפות יחדיו נאמנה את הדילמה המרכזית והגורלית ביותר, המפירה את מנוחתו של דור הישראלים הנוכחי, דילמה שניתן אולי לנסחה כך:

"האם עלי להגדיר את עצמי בראש ובראשונה כיהודי, להשתייך ולהכריז על נאמנותי לעם היהודי ולפעול בהתאם, על כל מה שמשמע מכך? או שמא עלי להיות בראש ובראשונה אינדיבידואל קוסמופוליט (ובהקשר המקומי: ישראלי, ב"מדינת כל אזרחיה"), שאינו מזוהה עם אומה כלשהי, שאינו מרגיש או מטפח חיבה מיוחדת כלפי אחרים רק בגלל היותם חלק מאותה אומה? או לחלופין, האם עלי לחפש או לשבץ את עצמי היכן שהוא בין הקטבים האלה, ואם כן, איפה? ואילו אלמנטים מנוגדים לכאורה של הזהויות הללו יפים למיזוג?"

או במילים אחרות: מדוע. לכל הרוחות. להיות יהודי בעולם (הפוסט־)מודרני? בבואנו להתמודד עם שאלה סבוכה זו – אשר התשובה לה תחרוץ יותר מכל עניין אחר את גורלה של מדינת ישראל בעתיד הקרוב והרחוק – ראוי לציין לפני הכל כי הנקודות שהעלו שלושת ידידי היורדים בלוס אנג'לס אינן רק חשובות ולגיטימיות – הן גם בשום פנים ואופן לא חדשות. פעם, כאשר אוניברסיטאות היו מה שהן אמורות להיות (ומה שאני משוכנע שהן יכולות להיות שוב, אם אך נרצה), שנים לפני שאנו נולדנו, קודמינו הסטודנטים והמרצים בקושי התעסקו במשהו אחר מלבד להישאר ערים כל הלילה באולמי הרצאות, בגנים ציבוריים, במסבאות, בבניינים נטושים, ביערות, במערות, במעונות, אפילו בבתי בושת, כשהם מתפלמסים בהתלהבות ובלהט בלתי־פוסקים על שאלות הכרוכות בסכסוך האלמותי בין אוניברסליות, מחד, ובין ייחודיות או לאומיות, מאידך. שם, באותם קרבות אלימים של רוח ומחשבה שהתנהלו ברגש וברעש באישון ליל, לא היססו שני הצדדים לרתום את הארטילריה הכבדה: מאצני, מרינטי וגריבלדי; הגל,

הרדר, קרוצ'ה ופיכטה; פוירבך, לאסאל, מרקס, בקונין, פלכנוב ולנין; רוסו, דידרו, ג'פרסון ואדם סמית; ניצשה וקירקגור, הוסרל וקאנט, שפינוזה ויום, ראסל וראנקה, כולם מתנגשים ומתכתשים ללא הפוגה ובלי מצרים בקטטה שכלית פרועה ונועזת שהלכה והחריפה עד קריאת הגבר.

היו ימים, גבירותיי ורבותיי.

אין זה אומר שהוויכוח נסתלק מן העולם לגמרי. במהלך השנים (ועד עצם היום הזה) נתקלתי בטענות של שירה, עופר ודורון – נגד ההשתייכות לקבוצות חברתיות-תרבותיות עצמאיות המפלגות את האנושות – כשהן יוצאות מפייהם של מאות אם לא אלפי יהודים וישראלים (כולל, אגב, עבדכם הנאמן). ולמעשה, דומני כי לא מעט אנשים הקוראים שורות אלה ברגע זה מסוגלים גם הם להסביר בקלות מדוע עבורם, עצם הרעיון של הפיכת יהדותם לעניין גדול בחיי היום-יום שלהם – שלא לדבר על המאפיין המרכזי והמכריע בזהותם העצמית – מדוע עבורם רעיון זה אינו מושך כלל, נמצא בתחתית סולם העדיפות, עומד בניגוד לעקרונותיהם האידיאולוגיים או שהוא סתם אידיוטי. לי באופן אישי, לפחות, אין שום בעיה להסביר תחושות כאלה ולהזדהות עימן.

עוד בימי ילדותי, כשנגררתי בועט וצווח אחת לשנה ביום כיפור לבית הכנסת – בו שעמומי הגיע לדרגה כזאת שניתן היה להפיגו רק על ידי כך שדמיינתי את עצמי מבצע קפיצת ראש מן המרפסת וצונח אל מותי כשאני משתפד על פמוטות המנורה הניצבת על הבימה שלמטה – כבר אז זכור לי שלא הבנתי מה העבודה הזאת להם, מה הטעם בכל העסק הזה. המבוכה הראשונית הזו לא נעלמה כתוצאה מן החוויה הרוחנית למופת של הבר-מצווה שלי, שבמהלכה למדתי על פה במשך שישה חודשים ארוכים כיצד לדקלם באופן מושלם את המילים עם המנגינה (אך בלי המשמעות) של מה שלבסוף התגלה כהפטרה הלא נכונה.

נמלטתי מן הסיוט האפל הזה על אוכפו של הארלי-דייוידסון משופר, הישר לתוך חלום הטיפש-עשרה האמריקני החופשי הצבעוני שלי (טוב, זה היה הונדה). שתיתי, עישנתי, "מצאתי את עצמי" ואיבדתי את תמימותי. דבקה נפשי בנערה ושמה סוזאן, מקסימה הייתה ופרוטסטנטית. לא ראיתי שום סיבה בעולם שלא נישאר ביחד לנצח (היא, לעומת זאת, ראתה בסוף סיבה ושמה: בובי השוער).

מאז ומעולם הייתי – ועודני עד היום – יליד הפילוסופיה המערבית במאה אחוז, נחוש בדעתי להשתתף בכנות ובקנאות אינטלקטואלית בשיח ובדיאלקטיקה המודרניים ללא מעצורים וללא גבולות גזרה. אף פעם לא חשבתי שהיהודים

טובים יותר מבני עמים אחרים (עכשיו, כשאני חי כבר שמונה שנים בקרב חמישה מיליון מהם, אני יודע בוודאות שהם לא). אני עדיין איני מסוגל לקנות הרבה ממה שהדת מוכרת – ייתכן שאף פעם לא אוכל. הטבע שלי הוא כזה, שחוקים ומשפטים, פקודות ואיסורים – בקיצור: כל מערכת שמתיימרת להכתיב לי מה לעשות – מיד גורמת לי להימלט ההרה לטובת ארגון מרי המוני. אף אחד מן החכונות והתפישות האלה לא נועדה, לכאורה, לעודד או לאפשר לכותב מילים אלה לחיות חיים יהודיים מלאים ומשמעותיים – ואני בטוח שאינני היחיד שמרגיש כך.

המוזר והעצוב הוא שהיום, למרות שהעמדות הסותרות האלה אכן חיות וקיימות בתוכנו – כיחידים וכחברה – הן איכשהו אינן מצליחות להביא אותנו לדיון רציני בנושא. לרוב, המחנות המנוגדים בסכסוך האוניברסליזם מול הלאומיות כבר אינם מתעמתים אלא בעיקר מתעלמים איש מאחיו, והדו־שיח החיוני בין הצדדים למחלוקת בסוגיה גורלית זו הושתק וכבר אינו ממלא את האוויר בניחוח הקרב כמו בימים עברו.

בטרם נרים כאן את תרומתנו הצנועה לחידוש ימים אלה כקדם, להחייאת הוויכוח היקר והקריטי הזה, תנו לי להבהיר הבהרה אחת חשובה, מעין מתקפת מנע – או, לחלופין, הבטחה לקורא המודאג, והיא: אינני מתכוון לטעון בעמודים הבאים שעלינו להישאר יהודים מכיוון שחזון הגאולה אליבא דדורון – שבמסגרתו שנאת היהודים או כל עם אחר תתנדף – הנו הבל הינדואי הזוי, כאשר לאמיתו של דבר, תמיד תאלץ אותנו האנטישמיות להתלכד ולהתבצר כשבט נרדף. אולי זה נכון – כך היה, בכל אופן, במרבית המקרים והמצבים בעברנו – אך בתור רזון ד'אטר, בתור עילה להתקיים, מעולם לא היה די בטיעון זה כדי להניע את מנועי האיש. אינני עכשיו. ואף פעם לא אהיה. יהודי או ציוני מתוך פחד, או מחוסר ברירה.

התחייבות נוספת: לא יופיע בחיבור זה ולו שמץ של אפולוגטיקה, דבר שממנו אני סולד במיוחד. בלי קודים תנ"כיים, בלי גילויים על כך שדרוין היה מסומם כשכתב את מוצא המינים, בלי בוקי סריקי על התאמת ספר בראשית למפץ הגדול, בלי מחקרים מקצועיים ובלתי־מגמתיים המראים בצורה חד־משמעית כיצד שמירת הכשרות משפרת את חיי המין שלך ומונעת את סרטן המעי הגס, בלי הצגת היהדות כמוצא הפמיניזם האמיתי, או כמקור המדע המערבי, וכלי כל יתר התעמולה, דיבורי הסרק וסיפורי הסבתא המסתובבים היום באצטלה של מחשבה רצינית והתמודדות אמיתית. מה שיש לי לומר – והצורה שבה אני אומר זאת – יעליבו אל נכון מספר רב של קוראים במגוון רחב של דרכים. אך דבר אחד אני מבטיח שלא להעליב: את האינטליגנציה שלכם.

הייתי בחטיבת הביניים כשג'ון לנון מת, וזה פשוט הרס אותי. גדלתי על אלבומי החיפושיות הישנים של אמי, ועד שהגעתי לגיל ההתבגרות, היה לנון בעיניי דרגה אחת מתחת לאלוהים (ואולי אפילו מעליו – כפי שלנון עצמו העיד פעם על החיפושיות). כך שאחרי שהמניאק המטורלל ההוא רוקן את מחסניתו לתוך החזה של המוסיקאי המדהים הזה בשמונה בדצמבר 1980, הלכתי לבית הספר לבוש שחורים במשך חודש שלם. נסעתי כל הדרך לניו יורק ונופפתי בנר עד שנקעה כתפי, ושרתי כל כך הרבה פעמים "כל מה שאנו אומרים, זה תנו לשלום הזדמנות!" עד שזה באמת היה כל מה שאמרתי. בינתיים, הושעיתי מבית הספר כתוצאה מקנוניה (זה היה אהרן מיטלמן, לא אני, שנעל את המורה לצרפתית בארון ופינה את התלמידים מן הכיתה), ולפיכך הזדמן לי לקיים בביתי, לכבודו של ג'ון, שבוע "הישאר במיטה וגדל את השיער". אפילו יצאתי ושלמתי כסף טוב מדמי הכיס השבועיים שלי כדי לרכוש שני אלבומים של יוקו, שבהם היא צווחת ומחקה קולות של לווייתן לסירוגין במשך שמונים וחמש דקות רצופות. אם זה לא מעריץ אמיתי, מה כן?

את כל זה אני טורח לספר לכם כדי לבסס את מעמדי כחסיד לנון מושבע, ותיק ונאמן, שאין לו אח ורע, מפני שעכשיו בכוונתי להרוג אותו שנית. ג'ון הצטיין בעיקר כחבר בצוות, אך אין כל ספק שגולת הכותרת של יצירתו, שלעולמי עד ולנצח נצחים תקושר באופן מידי לשמו, היא "דִמְיִין" (אימג'ין). ובצדק: לא אכפת לי מה חושבים העורכים האווילים של הירחון רולינג סטון, זהו שיר ענק, שעושה לי צמרמורת משתקת ומשתיקה מן התיבה הראשונה, בכל פעם מחדש. האיש היה גאון, ו"דמייין" היה המצאתו הגאונית ביותר. אפילו המילים לבדן די בהן לגרום פיק ברכיים (שימו לב):

דמייין שאין גן עדן
זה קל אם תנסה
שאין שאל תחתינו
ממעל דוק עבה
דמייין את כל האנשים
חיים בשביל היום...

דמיון שאין מדינות
זה לא דבר קשה
שום דבר להרוג או למות למענו
והיעלמות כל הדתות
דמיון את כל האנשים
חיים חיי שלום...

אולי תאמר שאני סתם חולם
אך אני איני היחיד
מקווה שיום אחד תצטרף אלינו
והעולם יחיה כאחד

(תגידו לי שלא המהמתם את המנגינה כשקראתם עכשיו. אם לא, משהו משובש אצלכם).

איזה מילים! כל כך מתוקות, כל כך יפות, כל כך חובקות עולם – כל כך נכונות. אנו מסכימים איתן בכל רמ"ח איברינו, מאמצים אותן באופן טבעי, בלי לחשוב אפילו. הן פורטות על הנימים הפנימיות העמוקות ביותר שלנו, הן יוצרות בתוכנו מין כמיהה מעורפלת אך כנה למשהו טוב יותר, משהו מושלם. כל מה שלימדו אותנו – אפילו חלק ניכר ממה שאנו מורכבים ממנו – מגיב בהתרגשות רבה למסר הפשוט אך המשכנע בשירתו של ג'ון (למען האמת, ההשראה המקורית למילים הייתה דווקא הגיגה של יוקו – תאמינו או לא).

בטח אתם חושבים: נו, כמה צפוי! עכשיו הוא ינסה להסביר כיצד השיר "דמיון" הוא רק הזיה באספמיה, אידיליה נחמדה, פנטזיה תמימה ותמהונית שיפה לשיר עליה ולדמיון אותה, אך היא אינה ניתנת ליישום ולכן חסרת ערך מבחינת התכנון הפרגמטי שלנו לעתיד.

נו – באמת. העלבתם אותי. אין זו הכוונה כלל. בעידננו ה"פרקטי" וה"ציני", אינני מתבייש להתוודות שאני מחשיב את עצמי אידיאליסט ובעל חלומות דוֹן-קישוטיים לא פחות מן הזמיר שוכן שדה התותים עצמו, עליו השלום. אינני מפפק בחכמת מפעלו של לנון בשל חוסר סיכויו להתממש במציאות (הרי גם להרצל אמרו כך!). למעשה, היבטים רבים של חלומי – כפי שהוא מתבטא ב"דמיון" – אכן קורמים עור וגידים בכל יום שעובר. אילו הייתי שותף לשאיפותיו של ג'ון, אילו ערגתי לכך שתגשמה במהרה בימינו, הייתי שותף גם למאבק

להשיגן. הייתי מתנדב להיות הסנשו פנסה שלו, הייתי נלחם כמו אריה נגד הרוח
ונגד הזרם ונגד ההערכות ה"מציאותיות", הייתי נלחם שכם אחד עם כל מי שרק
יצטרף למען המטרה הנעלה, בכל לבי ובכל נפשי.

אז הבעיה כאן איננה בעיה של אידיאל בלתי ניתן להשגה, יעד משיחי אך לא
מעשי. לא ולא. שתבינו: בעיניי חזונו של הנביא לנון אינו אידיאל בכלל. הוא
היפוכו של אידיאל. לא רק שאינני רוצה שהוא יתגשם במהרה בימינו – אינני
רוצה שהוא יתגשם אף פעם. חלומי של לנון מייצג, בעצם, כניעה לנטיות ההרסניות
והאפלות של הנשמה האנושית. המזור הפלאי שהוא מציע לצרות העולם הוא,
לאמיתו של דבר, תרופת ממית-החסד קבורקיאן. הגשמת חלומי של לנון תגרור
אחריה את כיליונם של החלומות, התקוות, השמחות ועצם הסיבה לחיות, שלכם
ושל כל בן-אנוש שאתם מכירים. אילו אנחנו – שזמן כה רב מתייחסים למילותיו
של לנון כאל אידיאל מובן מאליו – אילו היינו זוכים לראות בחיינו כיצד משאלתו
מתממשת ומיתרגמת למציאות, התוצאות היו עגומות ואיומות יותר ממה שהיינו
אי פעם מסוגלים... לדמיין.

ד

מדוע אתם קמים בבוקר?
לא – באמת. עצרו רגע וחשבו באופן רציני על השאלה הגורלית אך
הזנוחה הזאת. מה הוא הדלק המעורר ומניע אתכם כל יום? מה דוחף אתכם
קדימה? מה אתם באמת מחפשים? בינינו – מה תמיד חיפשתם?
מהי המטרה הסופית – הישירה או הלא-ישירה – של רובן המכריע של
פעולותיכם? מהו הדבר האחד והיחיד שאתם זקוקים לו יותר מכל, הדבר היחיד
שפשוט אינכם יכולים לשרוד בלעדיו, אשר ייתכן שבלעדיו לא הייתם רוצים
לשרוד? נו – מה זה? בשביל מה אתם חיים? בשביל מה אתם עובדים? בשביל
מה הייתם מוכנים למות אפילו?
במילה אחת: מה אתם באמת רוצים בחיים? (הפוגה קצרה לשם הסתכלות
פנימית חפוזה...)

טוב, אתן לכם רמז: אין מדובר במצרכים ההכרחיים – מזון, מחסה, כסות –
את אלה כבר יש לכם. איך אני יודע? כי אחרת, לא הייתם קוראים עכשיו שורות
אלה. הייתם איפשהו בשוק, סוחבים לחם כמו ז'אן ולז'אן מ"עלובי החיים".

אולי אתם חושבים שזו הבריאות? תשמעו: אני יודע שכאשר שני יהודים זקנים חולפים זה על פניו של זה ברחוב, הרי זו מצווה מדאורייתא שלפחות אחד מהם יכריז: "העיקר הבריאות!". מקובל. מי ייתן והקורא וכל משפחתו ומכריו יישארו תמיד בקו הבריאות (אמן). אבל אנחנו איננו חיים למען הבריאות. בריאות היא רק אחד הכלים המאפשרים לנו לתור אחר משאות הנפש האמיתיות שלנו בחיים. אז שוב: מה היא משאת הנפש העמוקה, העזה, האמיתית ביותר שלנו? "הצלחה", אתם אומרים. טוב, אז מה זה בכלל? איך אתם מגדירים "הצלחה"?

מאילו מרכיבים היא בנויה, ומה הוא המרכיב החשוב והחיוני ביותר שלה? "סיפוק". נו – בחיים. די לסיסמאות הריקות. השאלות הקודמות מתאימות גם כאן. אני מדבר על משהו אמיתי, משהו שאפשר לשים עליו אצבע, משהו שאתם חפצים בו וזקוקים לו, שהייתם מוכנים לעשות כמעט הכל למענו. אני מדבר על המניע המרכזי והחשוב ביותר שקיים, ואתם מדברים סחור-סחור! "טוב, בסדר – אושר!" עכשיו אתם ממש מעמידים את סבלנותי במבחן. אתם שוב מזמינים שאלות נוספות: מה, מה, מה זה, שיותר מכל דבר אחר יגרום לכם אושר? התשובה היא כה פשוטה, כה גלויה, כה ברורה – היא על קצה לשונכם! טוב, הנה רמז אחרון, רמז חיפשייתי: כל מה שאתה צריך זו...

אהבה.

נכון, קוראים יקרים. אתם כבר ידעתם את זה. ואם אתם חושבים שזאת קלישאה, אז מדובר בקלישאה השלטת והחזקה ביותר שידעה האנושות אי פעם, הקלישאה הממלאת את מחשבותינו, מכתיבה את מעשינו, מניעה את מזימותינו, מנהלת את חיינו. אנו חיים עבור אהבה. אהבת הורים, אהבת ילדים, אהבת בעל, אהבת אישה, אהבת אחיות, אהבת אחים, אהבת חבר, אהבת חברה, אהבת משפחה, אהבת ידידים. זה מה שאנו רוצים ולזה אנו זקוקים יותר מכל, וחלק כה גדול של פעולותינו במשך כל ימי חיינו קשור ומיועד בסופו של דבר לשם השגתו, הגנתו והעצמתו של אותו אוצר שרחוק מפנינים מכרו: אהבה.

ברור: יש מטרות וחוויות אחרות בחיים שאנו מתאמצים להשיג – להט הלימוד וקסם המחקר, התחושה משיבת הנפש של יצירה אמנותית ותגלית מדעית, התרגשות המאבק או המשחק, התענוגות החומריים והחושניים

למיניהם – אבל תגידו לי שלא הייתם מוותרים על אחד מאלה לפני שהייתם מוותרים על אהבה; תגידו לי שלא הייתם מוותרים על כל החבילה למען האהבה, ואומר לכם שוב: משהו משובש אצלכם.

אז אנחנו מסכימים: אף אדם בעל מוח מפותח דיו לא יכחיש שאהבה מהווה לפחות אחד הגורמים העיקריים המניעים ומכוונים מעשי אנוש. אז הבה נקדיש מספר מילים לאהבה, בסדר?

ה

שאלו את ישו ואת רבי עקיבא – בהזדמנויות שונות – מהו הפסוק האהוב עליהם ביותר בכל התנ"ך. ולמרבה הפלא, בחרו שניהם באותו פסוק: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט:יח). יפה.

ובכן, יש מעשייה מפורסמת יחסית בתלמוד שבה מתואר המצב הבא: אתה ועוד בן-תמותה יוצאים לשוח במדבר. שניכם מתרשמים מצורות הסלעים ומזני הלטאות המגוונים, ולפתע פתאום הוא זועק: "לעזאזל! שכחתי את המימייה שלי!"

אתם מבצעים הערכת מצב חפוזה ושוקלים את האפשרויות. דבר אחד בטוח: בחמת שלך נותרה כמות מספקת של מים לשובו חי של אדם אחד בלבד לאזור המיושב (ולדאבונך, אין קליטה בסלולרי). אז אתם יכולים להתחלק במים – ושניכם תגועו. אתה יכול למסור את צפחתך לעמיתך בהפגנת זולתיות מרשימה, ותמות מוות עלוב, אטי ונוראי תחת החמה המדברית הקופחת על ראשך ללא רחם. מאידך, אתה יכול לקחת את נאד המים שלך ולהתחפף, ולהשאיר את ידיך בשטח, שבו מחכה לו גורל אכזרי זהה. מה אתה עושה? מה אחה עושה? שתי דעות – שתי פסיקות משפטיות – מזכרות בתלמוד בנוגע לדילמה האיומה הזו. הראשונה נובעת ישירות מפיו של אותו רבי עקיבא. השנייה מיוחסת לדמות בעלת שם מוזר מאוד, שאיננו מופיע באף מקום אחר בכל ספרות חז"ל: בן פטורא. אין זה המקום להיכנס לכל האטימולוגיה הסבוכה (בן-פטורא = בן-פנטורא = בן-פנדירא – ה"נון" ההפכפכה מתגנבת או בורחת כהרגלה, ומולנו הכינוי התלמודי המעט מבזה לישו), אך קיים סיכוי סביר שהמשפטן השני המביע את עמדתו בסוגיה הנידונה אינו אלא המשיח הנוצרי בכבודו ובעצמו. לעולם לא

נדע בוודאות, וזה לא כל כך משנה למטרותינו כאן. אני רק מעוניין לנצל את המחלוקת התלמודית הזאת כפרדיגמה, ואת שני האישים המשתתפים בה – כאבות־טיפוס. אז הבה נניח, לצורך הוויכוח, שבן־פטורא הוא אכן ישו – ואם לא כן, לפחות אין ספק שהוא קרא לא מעט מדרשותיו של בן־הבתולה בית־הלחמי, כפי שנראה מיד.

אז בואו נחזור למדבר. קרני השמש הבוערות חורכות את כדוריות הדם שלך, גרונך כה יבש עד שיכולת לאפות בו מצה, ויש לך חתיכת החלטה לקבל. מהר. בן־פטורא/ישו יועץ לך כדלקמן: החחלק במים – ותמותו בצוותא – "ואל יראה אחד מכם במיתתו של חברו". רבי עקיבא קובע אחרת: קח אתה את המימיה. ובכן, זה כבר ממש מרתק, שהרי – אם תזכרו – השניים (ישו ועקיבא) הצביעו על "ואהבת לרעך כמוך" כפסוק המשמעותי ביותר בחומש. נו, אז מישו מוכן להסביר לי מה קורה כאן? אני מבין את עמדתו של ישו – שכן זו תואמת להפליא את עקרון אהבת רעך באוחה מידה שאתה אוהב את עצמך, לכאורה בדיוק כפי שהמצווה התורנית דורשת. פסק דינו של ישו, אם כן, הגיוני ועקבי למדי.

אבל רבי עקיבא? מה הקטע שלו? האם הוא שכח בינתיים שהוא העלה בזמנו את אותו הפסוק על נס כ"כלל גדול בתורה"? כיצד הוא הגיע למסקנתו המשפטית – שמור לעצמך את המימיה, אל תיתן לחברך ולו טיפה מתכולתה, ונטוש אותו למות ככלב במדבר – פסיקה שעל פניה מנוגדת בתכלית הניגוד למה שמייצג דורש העיקרון התורני הקדוש של אהבה הדדית שוויונית?

מה שיש לנו כאן, גבירותיי ורבותיי, הוא מקרה ברור של פירושים הפוכים וקוטביים לכוונת המקרא. ישו מבין את הפקודה האלוהית "ואהבת לרעך כמוך" פשוטה כמשמעה. היינו יודעים זאת בבטחה אפילו בלי כל הסיפור הספקולטיבי לגבי זהותו האמיתית של בן־פטורא: ולו רק מפני שהברית החדשה דחוסה ורוויה כולה בהצהרות ובמאורעות המראים בצורה שאיננה משתמעת לשתי פנים, שהאידיאל לדידו של ישו – ולימים גם לדידה של הנצרות – הוא לפחות להשחדל לאהוב את כל בני האדם באופן שווה.

יום בהיר אחד דרש ישו בפני ההמונים – כהרגלו בקודש – כאשר לפתע פתאום (הסיוט של כל ילד יהודי) הופיעה אימא שלו:

ויגד אליו: "הנה אמך ואחיך עומדים בחוץ ומבקשים לדבר איתך". ויען ישו ויאמר אל האישה המגיד לו: "מי היא אמי? ומי הם אחיי?" ויט ידו על תלמידיו ויאמר: "הנה אמי ואחיי". (מתי יב:מו-מט)

זאת ועוד – ישו לא רצה שתהיינה אי־הבנות בעניין:

אל תחשבו כי באתי להטיל שלום בארץ – לא באתי להטיל שלום, כי אם
בחרב. כי באתי להפריד איש מאביו ובת מאמה וכלה מחמותה. (מתי י:לד-לה)

ומכת החסד:

איש כי יבוא אלי ולא ישנא את אביו ואת אמו ואת אשתו ואת בניו ואת אחיו
ואת אחיותיו ואף את נפשו – לא יוכל להיות תלמידי. (לוקס יד:כו)

לא הוצאו כאן דברים מהקשרם. הנצרות היא מערכת המעוניינת וממוקדת בראש
ובראשונה באמונה, וככזאת, היא איננה מכירה בישויות לאומיות נפרדות, ולא
בהשתייכויות שבטיות, ולאמיתו של דבר (וזו היא הכללה גסה, אני מודה) –
אפילו לא בחשיבות הקשר המשפחתי. הנצרות הנה, לפחות באופן תיאורטי,
ה"מעסיק על בסיס שוויון הזדמנויות" הגדול ביותר בעולם. היא מגדירה את כל
בני האדם על פני תבל – ללא משוא פנים – כראויים באותה מידה (ליתר דיוק:
כבלתי־ראויים באותה מידה, אך בכל זאת מסוגלים, בשל עובדת הקרבתו של
ישו ובאמצעות אמונתם בו) לזכות בגאולה השלמה והסופית. הנצרות היא דת
אוניברסליסטית לחלוטין – ובאותה שעה גם אינדיבידואליסטית לגמרי –
וישׁו היה ללא צל של ספק הנביא הדגול, המשכנע והמרשים ביותר של האהבה
האוניברסלית (אולם בשום פנים ואופן לא היחיד).

או־קיי. עם זה גמרנו. עכשיו, בואי נתחתן. כן, ממש כך, ברגע זה – אני ואת.
את הפרח בגני, איילתי ומלכת נפשי, אני מחמד עינייך, תפוחך בעצי היער.
חיזרתי אחרייך חודשים רבים, וכל יום הלכה גחלת חיבתנו הלוך ואור, ועכשיו
להבת אהבתי אלייך צורבת את קרביי כנשיקת שרף. אני לא יכול יותר: הגיע
הזמן להציע נישואין. כורע אני על ברך אחת. בעיניי מתנוצצת ערגה המרככת
את לבך. אני שולח את ידי לתוך כיס חליפת הג'ורג'יו ארמני שלי, ושולף יהלום
בגודל של כרוב. אני לוקח את שתי ידיי בידיי, ובעודי מלטף אותן בעדינות,
לואט באוזנייך: "יקירתי, אני אוהב אותך. אני אוהב אותך כל־כל־כל־כל כך. אני
אוהב אותך כמו שאני אוהב... כמו שאני אוהב... כמו שאני אוהב את האישה
ההיא, שהולכת ברחוב שם – את רואה אותה? כן, וגם זאת, הרוכבת על האופניים
ליד הקיוסק. אני אוהב אותך בדיוק באותה מידה שאני אוהב את כל החברות
הקודמות שלי, ואני אוהב אותך גם באותה מידה שאני אוהב את כל הבחורות

שאף פעם לא היו החברות שלי. אני אוהב אותך כמו שאני אוהב כל אדם אחר על כדור הארץ הזה, ולצורך העניין, אני אוהב אותך כמו שאני אוהב את בעלי החיים למיניהם, ואת עשבי הבר, ואת הפלנקטון ו – גוואלד! מה זה כאב התופת הלא-יתואר הזה במפשעתי?! היי – לאן את הולכת, יקייירחתיי?!”

אף אחד לא מתרגש מאהבה אוניברסלית. זה לא מקפיץ אותך מהמיטה בבוקר, זה לא גורם לך לצמרמורות עונג, זה לא משיש את בני מעיך, זה לא שולח אותך לשדות לדלג בקמה בין השיבולים הזהובות, ולא לאחו לקטוף כלניות וכרכומים, זה לא מצית בך דחף לשיר שירים על ציפורים, זה לא מצמיח לא גבורה, ולא הקרבה, ולא מסירות, ולא יצירתיות, ולא נאמנות, ולא שום דבר אחר.

כי אהבה פירושה העדפה. סוג האהבה שיש לו איזושהי משמעות, סוג האהבה שאנו כולנו באמת חפצים בו וזקוקים לו וחיים למענו, סוג האהבה ששווה משהו למישהו – ששווה הכל לכולם – הנו אהבה אשר מטבעה, מעצם הגדרתה, מבחינה ומעדיפה. הראו לי בן-אדם שטוען כי הוא אוהב את הילדים שלך באותה מידה שהוא אוהב את הילדים שלו, ואני אראה לכם מישהו שאסור בשום פנים ואופן שיהיה שמרפף לילדיך. תכניסו את זה טוב-טוב לאוזניים: מי ששואף או מטיף לאהוב את כולם בצורה שווה – אין לו קמצוץ של מושג מהחיים שלו מה זאת אהבה! התרחקו מאנשים כאלה. הימלטו ההרה! כל מי שמנסה לשכנע אתכם לאהוב את כולם באופן שווה, באמת דוגל בהדברת כל האהבה הראויה לשמה מעל פני החלד.

רבי עקיבא – ורוב היהדות עימו – רואה את העניין אחרת. צורת האהבה (רומנטית או אפלטונית או כל גרסה אחרת) שבה הוא מכיר ללא בושה, ואותה הוא מעודד ללא סייגים, הנה אהבה שמפלה מיסודה, אהבה מגמחית ונושאת פנים לחלוטין, אהבה אנטי-שוויונית ללא תקנה, אהבה מבחינה ומעדיפה ומבדילה ומפרידה: צורת אהבה שבוחרת, שמדירה, שמעניקה מיוחדות. כמלומד יהודי, רבי עקיבא הבין אך ורק את סוג האהבה הבוקעת מתוך השורש העברי השכיח ק.ד.ש, אשר משמעותו העיקרית היסודית היא אל נכון: “להכריז על... כמיוחד” או “להעלות על נס כייחודי או כמיועד למטרה ייחודית”.

כאשר איש ואישה מתחתנים ביהדות, קוראים למוסד או לפולחן הזה קידושין, מפני שבאמצעותו הם מבדילים אחת את השני מיתר הבריות, מפני שהם אמורים לאהוב אחד את השנייה יותר ממה שהם אוהבים כל אדם אחר (כמה רחוקה היא גישה זו מן הדוקטרינה הנוצרית-פאולינית לגבי הנישואין, שניתן לסכמה בהמלצה: “השתדל, כמיטב יכולתך, להימנע מכך”). כאשר יהודים מברכים על היין בליל

שבת, אנו מכנים פעולה זו קידוש, היות שדרכה אנו מבחינים בין השבת ובין כל יתר ימי השבוע המקיפים אותה, ואומרים: "יום זה מכובד מכל ימים". וכאשר בבית הכנסת אנו קופצים שלוש פעמים ומכריזים: "קדוש, קדוש, קדוש", המשמעות היא, בעצם: אין כמוך באלוהים, ה': אנו בוחרים בך, אנו מיחדים אותך, אנו אוהבים אותך הכי-הכי.

אין זה סוד יהודי. זהו סוד אנושי. כך פועלים כולנו, כל אחד מאיתנו, עמוק-עמוק בפנים. כולנו אוהבים בצורה מעדיפה, וזה סוג האהבה האחד והיחיד שאנו מעריכים, סוג האהבה האחד והיחיד שאנו דורשים בחזרה מאלה שאנחנו אוהבים. כל טיפוס ה"גורו מגואה" וה"סואמי ממיאמי" האלה עם חיוכיהם המודבקים ועיניהם הבהות אל האופק – כל האנשים האלה המצטיירים ממבט ראשון ובשמיעה ראשונה כאלופי האהבה כלפי כל מה שחי ונושם – לאמיתו של דבר מתכוונים (בשוגג או במזיד) לגנוב ולהעלים מכם את הרגש האנושי הזה החיוני מאין כמוהו (הם עצמם כבר איבדו אותו). לא מקרה הוא, שהצעד הראשון וההכרחי ביותר בחילוץ ממצב שטיפת המוח ההארי־קרישנאי (או מזה של כל כת אחרת) הוא להצית מחדש בלבו של המטופל אהבה מסוימת שחש פעם כלפי מישהו מסוים אשר בזמנו היה מאוד מיוחד עבורו.

וכל זה מתקשר לעניין נוסף, שגם הוא גלוי וידוע לפני כל בר־דעת, אך מטעמים שונים אינו זוכה לתהודה הראויה: מכיוון שהאהבה משחקת תפקיד כה בכיר ומרכזי בחיי כל אחד מאיתנו, ומכיוון שהאהבה שעליה מדובר תמיד תהיה מבחינה ומעדיפה בטבעה, בני אדם. מאז ולתמיד, בכל דורותיהם ובכל מושבותיהם. יעדיפו לבלות בחברתם של אנשים מסוימים. מאשר בחברתם של אנשים אחרים. הם לנצח ייצרו קבוצות מיוחדות, קבוצות קטנות וקבוצות גדולות, קבוצות שאליהן הם מרגישים קשר מיוחד, תחושת שייכות מיוחדת. הם לעולם יתייחסו באופן רגשי לקבוצות הללו על פי דגם של מעגלים בתוך מעגלים, כשהם אוהבים את החוגים הקרובים יותר משהם אוהבים את החוגים הרחוקים. הם תמיד ישתדלו להנציח את הישויות המשפחתיות, החברתיות-תרבותיות ואף הפוליטיות האלה בכל כוחם. והם תמיד יבחינו בין החוגים המיוחדים להם, ובין אלה המיוחדים לא להם – אלא לאחרים.

האם כל זה נכון, מפני שבני־אנוש יצורים אנוכיים וקטנוניים המה, צרי מוח וחשוכי חזון, שאינם מסוגלים להעריך את המוסריות המשיחית ואת חן יופייה הזוהר של האחדות האוניברסלית? לא. זה נכון משום שהם מונעים (תודה לאל), מהחיתולים ועד לתכריכים, על ידי אהבה מעדיפה, וקבוצות מיוחדות מסוג זה

הנן התוצאה הבלתי־נמנעת והביטוי הגבוה והיפה ביותר של אהבה שכזו. משום שלאהוב כך – הרי זה "הלחם והחמאה" של האושר האנושי. משום שאילולא אהבו בדרך זו, באהבה מבדילה ומפלה, לא הייתה נותרת לבני־האדם שום סיבה לחיות למענה. כלום. זוהי, לטעמי, כוונתה היסודית ביותר של המימרה התלמודית הידועה: "או חברותא, או מיתותא". או שיש לך מסביבך קבוצה מיוחדת של אנשים שאתה אוהב במיוחד (היינו: "חבר'ה") – או שאתה בעצם כבר מת. האם ידוע לכם מי כמעט שעלה בידו ליישם את חזונו של ג'ון לנון, של היעלמות הדתות, האומות והארצות השונות, והקמת "עולם אחד" כאן עלי תבל? האם ידוע לכם מי שאף וכמעט הצליח להגשים את החלום היפהפה הזה של אהבה אוניברסלית, ביטול המחסומים, הפלת החומות, והתאדות הקהילות המתבדלות והחבורות הנפרדות (אם כי רק במיקרוקוסמוסים גיאוגרפיים ודמוגרפיים)? מה דעתכם על החבר'ה החמודים האלה: סטאלין, מאו, פול־פוט? האם אי אילו מן השמות האלה מצלצלים לכם מוכרים? שהרי הדרך היחידה למנוע מאנשים לאהוב בצורה מעדיפה, ולגרום להם לאהוב בצורה אוניברסלית; הדרך היחידה לדאוג לכך שהם לא יתפלגו – כפי שאנשים אוהבים עושים תמיד בעל כורחם – לאגודות, עדות, מדינות, תרבויות ועמים נפרדים, היא לוודא שהם כולם מתלבשים. אוכלים, ישנים, מדברים, שרים, רוקדים, עובדים. משחקים וחושבים בצורה זהה – ולהרוג אותם אם הם סוטים מן הדרך הישרה והאחידה הזאת. הנה "העולם המאוחד" שלך, ג'ון, שבו כל החילוקים והמחיצות התפוגגו ונגוזו, הנה האוטופיה המפוארת, המרוכזת והמאוחדת של שירה, דורון ועופר, שבמסגרתה "כל הלבבות לב אחד, וכל התודעות תודעה אחת, כדי שבאמצעות רוח האחדות תזכו לרפא את המחלה של אנושות מפולגת". שטפו ת'עיניים.

1

סבי מצד אבי היה יהודי איראני מעיירה כמאתיים קילומטר דרומית לטהראן, בשם כאשאן. הוא סיפר לי את הסיפור הבא. פעם, עוד בזמן סב סבו, סוחר יהודי מכאשאן גבה סכום גבוה מדי מחכם דת מוסלמי מקומי. השיעי השלו הפך בן לילה למולא המשוגע, ובעוד דמו רותח בעורקיו בתאוות נקם,

נשבע על הקוראן הקדוש כי ישלם לשונאיו כגמולם ואף יותר. ויקהל את כל האיאתוללות המתורבשים מארבע כנפות הפלך ויסיתם ויתסיסם, וילכו יחדיו אל הקאאם-מקאם, המושל האזורי. שם הם הצליחו, איכשהו, לשכנע אותו לפרסם צו המורה על אסלומם של כל היהודים – גברים, נשים וטף – בכוח הזרוע ובחורפת החרב, עד תאריך מסוים.

שעת השמד משמשה ובאה, והקהילה היהודית הייתה אובדת עצות, והעיר כאשאן נבוכה. מה לעשות? כאשר נותרו שבועיים עד למועד הפורענות, קברו הזקנים סוף-סוף טינות ישנות וחשבונות עתיקים, ונועדו בביתו של הרב של כאשאן, לטכס עצה. קינות קוננו, תפילות מולמלו, זעקות נזעקו, תחנונים נצעקו – אך לאף אחד מן המשתתפים לא הייתה הצעה ראויה. כל הנוכחים הסכימו כי חייבים לשגר משלחת למושל, אך איש לא ידע מה בדיוק כדאי להם לומר לו. עמדה האסיפה להתפזר, ולפתע אשת הרב – שבמשך הערב כולו חגה עם הפינג'אן בין האורחים המכובדים ומזגה להם תה עם נענע – העזה להפר את שתיקתה המסורתית ולפנות לקהל שאותו רק שירתה עד אז. "השאירו את הדבר לי ולאחיותיי", הודיעה בבטחה. "רק חזרו כשיגיע הזמן לצאת לארמון המושל".

משפחות איראניות הן גדולות, וכעבור זמן לא רב עלה תקתוקם הנעים והמרגיע של נולי יד טווים בפרך לא רק מביתו של הרב, אלא ממרבית הבתים הסמוכים לו. שבע האחיות דגרו על מלאכתן יומם וליל ללא הפוגה וללא לאות. כשחזרו הזקנים כעבור שבוע – בדרכם להפציר במושל שיבטל את הגזירה – הניחה הרבנית לרגליהם שני שטיחים פרסיים אדירי ממדים ומגולגלים, עשויים מן המשי הכאשאני המשובח והמובחר ביותר. "ובכן", היא הסבירה, "כאשר תעמדו לפני המושל, כזאת תעשו...".

כעבור ימים מספר ניצבה משלחת הישישים המכובדים חרושי הקמטים – לאים ממסעם הארוך על גבי גמלים ופרדות – מול נוכחותו הנשגבת של הוד מעלתו, רועדים כעלה נידף. "בזבתם את זמנכם בכך שנסעתם כל הדרך לכאן", נזף בהם המושל מיניה וביה. "דבר לא ישנה את דעתי. כולכם תהיו מוסלמים טובים עד לתפילות בציבור ביום שישי במסגד. אולם, מאחר שבאתם מרחוק לחלות את פניי, אשחק את המשחק ואקשיב לבקשתכם. נו – מה בפיכם?"

הזקנים ניגשו אל הדיוואן של המושל והשתחוו אפיים ארצה. "הוד כבוד רוממותך, צלנו וצורנו, טרם נשטח את שוועתנו לאבק שבין אצבעות רגלי שרפרפק, הנה נא הואלנו – ואנחנו עפר ואפר – להניח לפני הדום רגליך דורון צנוע,

כאות הוקרתנו על השנים הרבות והארוכות שבהן זכינו לחסות בצייתנות תחת צל קורתך".

המושל אהב מתנות – במיוחד את המתנות שמקבלים ממשלחות גדולות של סוחרים יהודים עשירים ומפוחדים. "די להתרפסות הבזויה שלכם!", אמר. "מה הבאתם לי?" חיש קל הוכנסו שני השטיחים אל החצר, ונפרשו על רצפת הצפחה בפני השליט. "בשם הקהילה היהודית של מחוז כאשאן, אנו מבקשים להניח לפני אדוננו רב־החסד את שתי המנחות הדלות הללו, ומבקשים מרום מעלתו לבחור באחת מהן".

שני המרבדים היו גדולים, עבים, ארוגים בצפיפות, ועשויים מן המשי האיכותי ביותר. הראשון היה מכוסה ברקמת עלי גביע צבעוניים, ובצירי זהב, איזמרגד וטורקיז, כפתור ופרח, שזורים וסבוכים באשדות גועשים של סיגליות, אשר נעו באורח לוליני אל עבר מרכז המרבד. צלליות מזהירות במבחר אינסופי של מידות, צורות וגוונים צללו פנימה מכל פינה, בכעין קישוט אמנותי המקיף ומבליט מנה עיקרית מפוארת. במרכז נרקם ים כחול עמוק ועוצר נשימה, קצתו שקט וקצתו סוער, קטוע אי מפה ואי משם בשפעת איים זערוריים, עקודים, נקודים וטלואים, כל אי ואי עולם ומלואו בשלל צורות וצבעים, מתנחשלים בדממה באוקיינוס התכלת התהומי.

המרבד השני היה... אדום.

ולא יותר מזה. השטיח כולו היה מפה רחבת ידיים אחת, אדומה תמימה, משתי ועד ערב. "מה?" שאג המושל. "כיצד העזתם! עלי לערוף את הראש לכולכם בלא שהות כגמול על חוצפתכם! האם אני נראה לכם שוטה? איזו מן בחירה היא זו? איזה בן־אדם שפוי לא יבחר בשטיח הראשון – ומי, מבין אלו שלא נסתתרה בינתם, יעדיף את השני?"

זקן הנציגים היהודיים ניתק מעמיתיו, פסע קדימה, ופנה בדברים אל המושל. "שטיחי המשי, כבוד מעלתך, הם השטחים הנהנים משלטונך הנדיב – מחוז כאשאן. היום מתהדר מחוז זה בקבוצות ועמים מכל צבעי הקשת התרבותית, הלאומית והדתית – מוסלמים, נוצרים, זרתוסטרים, מניכאים, אזארים, מנדיאנים, תורכמנים, יהודים – ובכך הוא דומה לשטיח הראשון. האם יסכים הוד רוממותך להחליף את השטיח הראשון בשני?"

("התחבולה הזאת", הפטיר סבי כשחיוך מרצד בעיניו, "נוסף על כמאה שבעים וחמישה אלף טומני זהב, שהופקדו בחשאי באוצר המושל, הצליחה להעביר את רוע הגזירה").

ברור לכם שאני חייב לשאול: איזה שטיח אחם מעדיפים? איזה עולם אתם מעדיפים? העולם של "דמיין", שבו אף מאפיין משמעותי אינו מבדיל בינינו, שבו "אין מדינות ואין דתות", ובו, כתוצאה מכך, כולם אווזים באותם הטעמים, אותן האהבות, אותן ההשקפות? גן העדן הכיליאסטי החד־מוחי של שירה, עופר ודורון, שבו כל בני־אנוש מתמזגים זה עם זה וכולם עם כולם, כמו מילק שייק ענקי תפל אפרפר?

או שמא תעדיפו לחיות בחמונת הראי של העולמות הללו? שמא תעדיפו לחיות בעולם של שונות מרתקת ורב־גונית מסנוורת, של חברות וקהילות עצמאיות ובעלות כבוד עצמי, אשר מעריכות ומשמרות את ייחודיותן ומתענגות עליה? עולם אשר בו בני־אדם אמיחיים מביעים – ללא שמץ של התנצלות או הצטדקות – העדפות אמיחיות לגבי חברתם של אנשים מסוימים שאליהם הם מחוברים בקשרים תרבותיים, היסטוריים ורגשיים מיוחדים?

אנא: חדלו מן המאמץ הזה, מן המסע הזה אל עבר ה"אחד". לעולם לא תגיעו לשם, כמובן, אבל תהרסו בדרך כל כך הרבה ממה שהוא מעניין ומסתורי ומקסים ויפה בחיים, ממה שעושה את החיים למלאי חיים! בדקו בספרי הביולוגיה: התפלגות התאים מהווה את מנוע הבריאה. שגשוג ההטרוניות הפנימית הוא לב התהליך של החיים האנושיים – של כל החיים (הגיוון אינו, אם כן, רק "תבלין החיים" – במובן המדעי האמפירי, הוא־הוא יסוד היסודות ועמוד התווך ההכרחי והחיוני של החיים). הִתְרַבּוּת הַהַבְדֵּלָה, החלוקה, ההסתעפות והדיס־הרמוניה, היא סימן הזיהוי של הצמיחה, האבולוציה, הקדמה – לא ההתקרבות התמידית לעבר ה"אחד" הבלתי־מוגבל והחובק יקום, אלא... הבריחה ממנו כמו ממגפה.

נקפוץ לתחום הפסיכולוגיה, ונעיין בפיאז'ה. חוקר שווייצרי דגול זה של ההתפתחות הנפשית של הילד מסביר שוב ושוב כיצד היכולת ההולכת ומעמיקה להבחין בין עצמו לבין אחרים – ובין אחרים לבין אחרים – מהווה את העדות העיקרית והמכרעת להתבגרות הפעוט. בדרך זו, מבהיר פיאז'ה, התינוק מתקדם עקב בצד אגודל, כשהוא מתרחק בכל יום שעובר מנקודת המבט המקורית העוברית שאינה מבחינה, שאותה כינה פרויד "תודעת האוקיינוס". אז מה קרה? האם אתם דוגלים בנסיגה דווקא? האם החיים כה גרועים וההתבגרות כה מבעיתה עד שברצונכם להכריז "אחורה פנה!" ולחזור למקום שממנו היגחתם לאוויר העולם? בפירוד נעמוד, גבירותיי ורבותיי – ובאיחוד ניפול!

נו, נו – בסדר, אתה אומר, מתעצבן מעט. "קלטתי את הפואנטה. אבל זה לא בדיוק חידוש, נכון? אתה בסך הכל מטיף ל'רב-תרבותיות'. לא עובר יום שבו אינני נתקל במושג אפנתי זה. ולמען האמת, אני מאמין בו, פחות או יותר". טוב מאוד. גם אני מאמין בו – בכל לבי. וכמדומני שתסכימו איתי, שכדי לפתח ולהשריש רב-תרבותיות אמיתית וססגונית המעשירה את האנושות, ברי כי אין מנוס משמירה וטיפוח של תרבויות מגוונות רבות ונפרדות. קיימת רק נקודה אחת קטנטנה שהרוב המכריע של הסנגורים הלהוטים והלעתיים-קרובות-יהודים של הגישה הרב-תרבותית מתעלמים ממנה כמעט תמיד: שאחת מאותן תרבויות נפרדות ומגוונות – ובין המובהקות שבהן – היא תרבותם הם. אלוהים אדירים! איזה היגיון עומד מאחורי תמיכתם של אינטלקטואלים ישראלים-יהודים ב"פסיפס התרבותי הבינלאומי", כאשר בה בעת הם מתעלמים מן הצורך לקיים את חלקם, כלומר, לשבץ ולצבוע את האבנים המיוחדות והייחודיות שלהם במסגרת הפסיפס? במקום לעשות כן, רובם דוחים או מזניחים כמעט כל מה שנוגע למורשתם היהודית, ומקפידים לשמור על בערות עקבית ועיקשת בקשר לתוכנה ולהשלכותיה. האין זה מדהים – באותו הקשר – שאותם פרופסורים והוגי דעות "פוסט-מודרניסטים" יהודים, בארץ ובחוץ לארץ, שבמשך שלושה עשורים כבר מוקיעים את "האימפריאליזם התרבותי המערבי", הם עצמם מייצגים ומובילים באחוז ניכר מן המקרים את תהליך כניעתה והימחקותה של אחת התרבויות הלא-מערביות העתיקות והמתמשכות בעולם – היהדות – בפני אותו "אימפריאליזם תרבותי מערבי"? ומה בדיוק מתרחש בראשם ובלבבם של אותם טיפוסים "ליברליים" ו"קוסמופוליטיים" התומכים לכאורה ברב-שיח בונה וביחסי גומלין מאירי עיניים בין קבוצות אתניות, לאומיות ותרבותיות שונות – אך בקושי מזדהים עם קבוצתם? איך אפשר, לכל הרוחות, לצפות מאנשים שיתייחסו בסובלנות ובכבוד להבדלים החברתיים-תרבותיים ביניהם – ולבסוף גם שיעשירו בהם איש את רעהו – אם אין ביניהם הבדלים כאלה?

הכפר הגלובלי מדכא אותי. אני רוכש כרטיס טיסה יקר בעליל, עולה על המטוס בניו יורק ומתפתל באי-נוחות אחת-עשרה שעות, המטוס נוחת (לא משנה כמעט באיזו ארץ), הדלתות נפתחות, והנה – פלאי פלאים: כאילו בכלל

לא המראתי. אותן חנויות ומסעדות עם שלטיהן המעוטרים באותה השפה האנגלית, אותם מכנסי קלווין קליין מהודקים על הישבנים, אותה "מוסיקת" ראפ בוקעת בקצב מטמטם מן הרדיו של נהג המונית – למרות שגם הוא וגם נוסעיו לא יצליחו בחיים לפענח ולו מילה אחת ממנה (למזלם, אם תשאלו אותי). בארץ – בדומה לרוב יתר המדינות בעולם (אך כהרגלנו, אנו מובילים בעניין ומקצינים אותו) – "הכפר הגלובלי" הנו בעצם הכפר המערבי. ודבר תמוה הוא: אנו הרי באנו ארצה, וייסדנו ובנינו כאן בדם, ביזע, בדמעות וביצירתיות חסרת תקדים מדינה, למטרה אחת עיקרית, שנוסחה בידי א"ד גורדון כך:

והיה כי תעזוב כלה את החיים ההם שיצרו אחרים, כאשר עזבת את ארצם, ובאת לברוא לך פה חיים חדשים, חיים שלך – ושבה הגחלת וחיתה, ושבה והיתה לשלהבתיה, ושבת אתה וחייך, ושבו עמך וארצך וחיו...

אצלנו, ביובל המדינה שהקמנו בראש ובראשונה על בסיס העיקרון הפשוט, החיוני והיפהפה הזה, המגמה הנוכחית היא ברורה ושקופה לכל מי שענינו בראשו: נהירה אחר כל דבר לא־יהודי ולא־ישראלי דווקא, מציאות יום־יומית המושרשת כה עמוק עד שכבר רואים אותה כמובנת מאליה, של התרפסות בזויה ומגוחכת מול תרבויות זרות, המשתקפת בכל תחום ותחום מחיינו כאן וצוברת תאוצה ועוצמה כל שנה שעוברת. איך כינה את זה אחד העם? חיקוי של התבטלות.

האם אין משהו מעוות בעובדה שבחנוכה שעבר, חלק ניכר מן ההורים בישראל קנו לילדיהם במתנה סרטי וידיאו, בובות ומשחקי "הרקולס" – דווקא הרקולס היווני? מה, האם לא יכולנו לגלות טיפת דמיון ולהשקיע טיפת מאמץ, וליצור סרטים, בובות ומשחקים של יהודה המכבי? או שמא שמשון? או לפחות צעצוע גמיש של הגולם? היה זה כל כך קשה לעשות? האם אין משהו מוזר, מלאכותי, מביך, משפיל, אפילו מגעיל בחיקוי העיוור הזה, באיסוף הפירורים האלה – רובם נמוכי רמה וסרי טעם – משולחנות זרים, שהחברה הישראלית זוללת אותם כאילו נפלו משולחן המלך?

תולדות האנושות מציגות לנו אין־ספור המחשות והוכחות לעיקרון הפשוט והבהיר כשמש, הכמעט־מדעי אפילו, שלפיו אומה אשר מאבדת את הדפוסים והביטויים הייחודיים של תרבותה, הקטנים עם הגדולים – רוצה לומר: אומה שמאבדת את סיבת קיומה כיחידה לאומית נפרדת ומלוכדת – אומה כזאת תאבד את קיומה. ומאיך גיסא (ומי הדגים זאת טוב יותר מן היהודים), עם שחי, נושם, לומד, אוהב ומתאבק בעפר תרבותו – יחיה לעד, יהי אשר יהי.

האם אני קורא לעמים ולתרבויות לבודד את עצמם, להתחפר ולהסתגר מאחורי סורג ובריח של "אתה בחרתנו" ו"שלא עשני גוי", ולהקים כל מיני מכסי מגן שכליים ורעיוניים במטרה לשמור על הזהות הקבוצתית הנפרדת, על "הטוהר התרבותי" שלהם? בשום פנים ואופן לא. אדרבה! אני דווקא קורא בחום וברגש ליחידות החברתיות-תרבותיות בעולם לבוא ביחסים וליצור קשר חי האחת עם רעותה, לשאת ולתת, למכור ולקנות, לגרות, לחנך, להפתיע, להשפיע, להאיר ולהחחלק זו עם זו.

אבל הלא זה ברור שכדי להתחלק, צריך שיהיה לך במה להתחלק, צריך לטפח, ללמוד, לחיות ולחגוג את מורשתך הייחודית המצטברת, לבנות עליה תלי תלים, ולהשתמש בה כנקודת זינוק להמראה! צריך להוקיר ולהזין דווקא את התכונות והמאפיינים המבחינים, אשר עושים אותך שונה ומעניין, ומציידים אותך במתנות מושכות ומרתקות שתוכל להעניק לאחרים – מתנות שעדיין אין להם! כל עוד אתה מגדל עדשים, ואני זיתים – המניע לקנות ולמכור איש מרעהו ניצב איתן במקומו. ברגע ששנינו זורעים כרוב – מה הטעם?

לפני כשישה חודשים נערך לא רחוק מן הגבול אחד מאותם כנסים שלעתים מדווחים עליהם, בין צופי ישראל ל"נוער ירדני" (יותר קרוב ל"נער ירדני": היחס בין יוצאי הממלכה ההאשמית ובין צעירי ציון – כרגיל בפגישות מסוג זה – היה בסביבות אחד למאה, בלי הגזמה). חזרו הצופים הצברים מן הערבה וכמובן התראיינו: "חשבתי שהם יהיו זרים ומוזרים", העידו צופה אחר צופה, כמו תקליט שבור. "אבל הם בדיוק כמונו! הלהקה האהובה עליהם היא U-2, ועלינו גם, והגיבור מספר אחד של כולנו הוא מייקל ג'ורדן. אז איפה הפערים, איפה ההבדלים?"

איפה, באמת? האם לא הייתה זו חוויה מאלפת והרפתקנית עשרת מונים, אילו חזרו אותם צופים מפסגתם הבינלאומית במובלעת, המומים מחשיפתם לצליליה המצמררים של "שהין", מסגנון הלבוש השונה של עמיתיהם, וממנהגים וסיפורים מן המסורת הערבית-מוסלמית? האם לא הייתה זו תרומה משמעותית ומרחיבת אופקים הרבה יותר, אילו חזר אותו "נוער ירדני" עמוס בקלטות של – אני יודע – "החברים של נטשה" וחווה אלברשטיין, ומועשר באגדות המדרש ובמשחקים וריקודים ישראליים ("נו, בחייך!" אתם צוחכים, "הדור הזה כבר לא רוקד אף ריקוד 'ישראלי' או 'יהודי'!" נכון. זאת בדיוק הבעיה. "כן, אבל... אין מה לעשות!" אתם משיבים במקורות מפליגה – "ככה זה"). אבל לא כן היה במובלעת, וגם לא ב(כמעט) שום מקום אחר. במקום ההעשרה ההדדית הזו,

החליטה רוב החברה הישראלית להצטרף כעדר למירוץ העולמי אל עבר השוויון־
הדמיון הכולל, אל עבר המחיקה העצמית. דור שלם דורש את הזכות להיות
שבלונה, להיות העתק, להיות בדיוק כמו כולם. דור שלם דורש את המכנה
המשותף הבינלאומי הנמוך ביותר. דור שלם שואף לאפס.

אני מתאר לעצמי שבדומה לרוב בני־האדם, הרעיונות הכלליים שלי לגבי
”מה שצריך להיות” הם במידה ניכרת תוצאה של ימי ילדותי. שכונתנו הקטנה
בפרברי פילדלפיה הורכבה מעשרה בתים נפרדים, עם מרווח גדול יחסית בין
בית לבית, ששובצו במעין מעגל שהקיף כר דשא משותף נרחב וירוק. השוני בין
המשפחות שאכלסו את הבתים הללו – סיארטי, פיצג’רלד, פופוויץ’, הינגרייפ,
רוזנברג, סנצ’ז – היה גדול ובלתי ניתן לגישור באותה מידה שמגוונים היו מבני
הבתים עצמם. לבקר זה את זה – מעשה יום־יום – היה מפגן מאיר עיניים
ומגרה חושים: הריחות הבלתי־צפויים, המנהגים המוזרים, התפישות השונות
בעיצוב פנים (שנים רבות הפצרתי בהוריי לצבוע את קירותינו ורוד וירוק כפי
שעשו הסיארטים).

החצר הרחבה המוארכת במרכז הייתה במה לזמנים הטובים ביותר שהיו לנו
אי פעם. שם היינו משחקים – נוסף על הכדורגל, כדור הבסיס והפוטבול
האמריקני השגרתיים – במגוון אינסופי של משחקים פרוצים ומשונים שיובאו
על ידי הוריו של כל אחד, מהשד יודע איפה. לפחות שלוש פעמים בשבוע בקיץ
נהגו רוב המשפחות להתאסף יחד באחו האחורי לגרסאות אתניות שונות של
המנגל המסורתי – או לפחות היו מתכנסות שם לאחר ארוחת הערב לטובת
”סתלבט” המונו, כשהיו משתרעות על מגוון שטיחים, פופים וכורסאות –
והמבוגרים היו משוחחים על כל נושא תחת השמש השוקעת, ולעתים מתווכחים
ברעש כה מחרש אוזניים, עד שאנו הילדים (בהיפוך ברור של תפקידי הדורות)
נאלצנו לבקש מהם להוריד את קולם – לא יכולנו להתרכז במשחק.

מה היה קורה אילו היו לוקחים את כל המשפחות האלה, ואיכשהו משכנעים
אותן שזה בזבוז מקום, כל הבתים הנפרדים הללו; בזבוז כלים, כל התבשילים
המגוונים הללו; בזבוז מאמץ אמנותי, כל הקישוטים הפנימיים והחיצוניים הללו.
עדיף שכולם יעברו לגור בבית אחד אדיר ממדים, ויבצעו את כל הפעולות
האלה ביחד ובצורה אחידה. אז הכל יהיה ממש אחלה – והרבה יותר חסכוני
ומשתלם – ותראה עד כמה יהיו כולם קרובים ומאוחדים יותר!

איך היה לגור בבית ההוא?

אנו זקוקים לבתים הנפרדים שלנו. רק כך נוכל להיות שכנים טובים. רק כך נוכל להימנע מלטבוח איש ברעהו בגרזנים ובמסורים חשמליים תוך שניים-שלושה ימים לכל היותר. ורק כך יחסי הגומלין בינינו – ערב-ערב על הדשא או בבוקר בעבודה – יניבו פירות ויהיו מעניינים ומהנים. בדיוק כשם שאתה, קורא יקר, חי ללא ספק את חיך האישיים במסגרת קהילה כלשהי כאינדיבידואל, ומתפאר בביטחון עצמי בסגולות הייחודיות והמיוחדות שעושות אותך "אתה" – כך גם ראוי שעמים וקבוצות אתניות ישתתפו באופן פעיל בהתרחשויות העולמיות ויישאו את תרומתם לציביליזציה האנושית כישויות חברתיות-תרבותיות גאות, נבדלות, שונות וייחודיות. כך גם ראוי שכל אחת מקבוצות אלה תפגין גישה נועזת ומתריסה של "אינדיבידואליות לאומית", שכל אחת – כביכול – תבנה, תקשט ותשכון בביתה התרבותי המיוחד בתוך השכונה הכללית של האומות. הנה הברקתו הפשוטה אך החיונית של הנשיא האמריקני וודרו וילסון בעקבות מלחמת העולם הראשונה: הצורך ב"הגדרה עצמית". הנה "ההגדרה הכללית ביותר של יופי" על פי סמואל קולרידג': "דבוניות בתוך אחדות".

"אה-הה!" אתה אומר, חיוך מדושן עונג נסוך על פניך. "תפסתי אותך על חם! כל מה שאתה חותר אליו כבר עמודים רבים, הוא היחס הישר בין ההסתעפות ובין הקדמה האנושית, בין השונות ובין חיים הראויים לשמם – ועכשיו, זרקת גם את המונח הטעון "אינדיבידואליזם" לתוך היורה הרותחת. בסדר גמור. אם כן, לפי ההיגיון שלך, כדאי לכל אחד מאיתנו שלא להתחבר לאף אגודה או קהילה או אומה או אפילו משפחה. אלא, חובה עלינו להתמקד אך ורק בעצמנו, ב"אני, אותי, שלי" (כפי שלנון ניסח את זה בשיר אחר) – כשאנו מוותרים לגמרי על נאמנות או חיבה מפלה לקבוצה מסוימת כלשהי – ועל ידי כך נספק לעולם את הקשת הגדולה והרחבה ביותר של גיוון ואינדיבידואליזם שרק אפשר!

דמיין! חמישה מיליארד צבעים שונים וייחודיים!"

טיעון זה בהחלט משקף את המסקנה שאליה הגיעו – במודע או שלא במודע – רוב חברי "החברה המערבית המנוכרת" (הכינוי מוצדק: לא סתם מדברים מזה שנים על "פירוק המשפחה" במערב). אבל אני טוען נחרצות: גישה זו אינה שונה ולו בחלקיק אחד משיגעון "אחדות היקום" שהתאמצנו להפריך ולדחות עד כה. אם אתה אוהב את כולם, אתה לא אוהב אף אחד – ואם אתה לא אוהב אף אחד, אתה לא אוהב אתה. זהו מעגל אחד גדול, ואתה הסתובבת כל הדרך סביבו וחזרת לנקודת המוצא. אתה מדבר שוב על שירוש האהבה המעדיפה – או לפחות על צמצום היקפה ומטרותיה לעצמך ואולי לקרובים ולמכרים אחדים

(האם זו כל האהבה שיש לך?). אתה מדבר על הכחדת הקהילה המיוחדת –
ה"חבר'ה" – שבלעדיה לא שווה לחיות.

והואל נא לזכור את השטיח הפרסי מסיפורו של סבי: נניח שזקני כאשאן
היו פורשים לפני המושל לא שני מרבדים, אלא שלושה. הראשון צבעוני וצירי
כמתואר לעיל; השני פשוט אדום; והשלישי עשוי עשרות אלפי קשרים קטנטנים,
כל אחד צבוע בגוון ייחודי משלו. אתה יודע כיצד היה נראה שטיח כזה? כמו
דרעק. כי לא האוניברסליזם המוחלט, ולא האינדיבידואליזם המוחלט, מסוגלים ליצור
לנו עולם יפה. רק מערכת עולמית המושתתת על מבנה ועקרונות הניצבים איתן
בין שני הקטבים האלה יכולה להיקרא יפה באמת.

היה אינדיבידואל, למען השם – ואינדיבידואליסט! אל תוותר לעולם על
האישיות המיוחדת שלך, גם כאשר דורשים זאת ממך: בצבא, בכיתה, במשרד,
בישיבה, במפלגה. אל תתפתה ואל תיכנע – סרב! התנגד! התקומם! וטוען אני
לפניך: דווקא בגלל היותנו אינדיבידואליסטים בלתי־מתפשרים, אין אנו חשופים
לסכנה של הליכה לאיבוד או היטמעות בקרב ההמון, ולכן יכולים אנו להרשות
לעצמנו בלב שלם לקחת חלק פעיל ועמוק בתופעה המדהימה והכמעט בלתי־
אפשרית הזאת, שאין כערכה ואין דומה לה בכל העולם כולו: העם היהודי.

דומני כי כאן ראוי להזכיר לקורא, כי ההכללות הגסות־יחסית שלנו בנוגע
לעמדות שנוקטות הנצרות והיהדות ביחס לאהבת קבוצות לאומיות, תרבותיות,
שבטיות ומשפחתיות – כשמן כן הן: הכללות. ואין לי ספק שככאלה, הן עלולות
להיות מטרה למטחי ביקורת רבים (ואולי גם מוצדקים) מכל עבר. אולם שוב:
אינני מאמין שאיש בעל ידע בנושאים אלה יעז להכחיש שלכל הפחות, אמונות
ותורות בלתי־יהודיות מדת הבהאים ועד לבודהיזם, מן האסלאם ועד להומניזם,
מן הנצרות ועד לקומוניזם, תומכות באהבה האוניברסלית במידה גדולה הרבה
יותר מן היהדות כפי שהייתה, כפי שהיא בהווה או כפי שתהיה. הוכחה בלתי־
מעורערת לכך ניתן להפיק, בין היתר, מהעובדה הפשוטה והמוצקה שאף דת או
"איזם" מן המוזכרים למעלה אינה מבקשת או מתימרת להיות חוקה תרבותית־
אידיאולוגית של קבוצה אתנית או לאומית ספציפית כלשהי. יותר מזה: שאיפה
או ימרה כזאת, חועבה היא בעיני כל אחד ואחד מהם, ומנוגדת היא לעקרונותיהם
היסודיים ביותר.

היהדות, מאידך גיסא, מחזיקה בדיוק ביומרה זו, והיהודים ראו ורואים באופן
מסורתי את התורה כקניינם וכמדריך הפרטי (אמנם קיים מספר מבוטל של
ציפיות "קוסמופוליטיות" לכאורה הנובעות מפייהם של נביאינו בתנ"ך ונוגעות

לתקופת "אחרית הימים", שאולי יצטיירו כסותרות תפישה זו, אך אפילו במקרים אלה, הכרת התודה היהודית היום-יומית ל"מבדיל" ול"אשר בחר בנו" נשאר המוטיב המרכזי העקבי). אנו היהודים תמיד היינו לא רק נאמני סדרה של עיקרים רוחניים, אלא חברי משפחה אחת גדולה, חברי עם, חברי "שבט" (כפי שמדגיש בצורה כה חזקה השם "יהודי" עצמו). מעולם לא התייחסנו לעצמנו במקורותינו כאל "אמונת ישראל" או "דת ישראל" (בפעם הראשונה שהמילה "דת" – הגזרה דווקא מן הפרסית הקדומה – הופיעה בהקשר שלנו, היא יצאה מפיו של המן). לעומת זאת, אנו כן מכנים את עצמנו "עם ישראל", "כלל ישראל", "כנסת ישראל", "בית ישראל", ו"בני ישראל" מימים ימימה. ברור, אם כן, היכן מושם הדגש. אולם הנקודה היא, שהבטחתי להשתמש בעמדות של הדתות והתורות הללו – כפי שעמדות אלה נראות בעיניי – אך ורק כדוגמאות או משלים. אילו התכנסו כל הרבנים המלומדים ביותר במדינת ישראל בדירת, והוכיחו לי דבר דבור על אופניו כי הגישה לאהבה ולאחדות אוניברסלית שייחסתי עד כה ליהדות, הנה למעשה זרה ומונודת לחלוטין ליהדות, ולהקת כמרים הייתה מופיעה אף היא ומראה לי בוודאות שדווקא הנצרות דוגלת בגישה זו (וראו, בהקשר זה, לדוגמה, את יוחנן יט: כה והאפסיים ה: כח) – לא הייתי משנה את התזה שלי במאום. אני מאמין בהשקפת "האהבה המפלה" והגיוון החברתי-תרבותי בעולם ומפרגן לה, בלי שום קשר לשאלה איזו דת זוכה לשמש כפרדיגמה לכך.

ח

אך מספר סוגיות עדיין מעיקות עליכם. למשל: האם העולם שאני מבקש לראות אינו מועד על כורחו לפורענות? האם שיטתי אינה מהווה מתכון למלחמה מתמדת והרסנית שתתנהל לצמיתות בין האומות, כשכל אחת מהן אוהבת "את שלה" אהבה עזה ונואשת, ושונאת את כל היתר באותה תקיפות? רחוק מזה, גבירותיי ורבותיי.

הביטו: אפילו יכלו שוחרי "העולם המאוחד" להביא לנו שלום – ואין להם בדל סיכוי לעשות כן – היה שלום כזה מלווה בחלום בלהות סטאליניסטי-טוטליטרי של "הנדסה חברתית" שהיה גורם לג'ורג' אורוול ולאלדוס הקסלי לשקשק. הרי זוהי הדרך האפשרית היחידה עלי אדמות לממש את המילים:

"דמיין איך כל האנשים חיים חיי שלום..." (תפסיקו להמהם). אם לא נשאר לכם רצון, אם קהו רגשותיכם, אם נאסרה עליכם כל העדפה ונגזל מכם כל קשר מיוחד ומפלה הראוי לשמו – אזי תיעלם מכם רוח הלחימה בלא צל של ספק. בניגוד לאמרה האחרונה של יוסף טרומפלדור, המפורסמת והמצוטטת לעתים קרובות מדי – "טוב למות בעד ארצנו" – אני מניח שתסכימו איתי שאין שום דבר טוב בלמות בעד ארצך, עמך, האמונות הדתיות שלך, או מה שלא יהיה. זה נורא. אני לא מאחל זאת לאף אחד. מה שאני כן מאחל, לעומת זאת, לכל מי שעדיין טורח וקורא עמודים אלו, הוא שאכן יש לכם בחייכם דברים שהם כה יקרים לכם עד שהייתם מוכנים למות למענם, אם היה זה – רחמנא ליצלן – הכרחי. ג'ון גורס: "שום דבר להרוג או למות למענו". ואני גורס: אם כן. גם מאומה לחיות למענו.

אך מעבר לכך, יש נושא שעלינו לדון בו בהקשר זה, קושיה שהשארנו תלויה ועומדת לפני פרקים מספר. אתם תזכרו בוודאי, שניסינו לפתור את תעלומת מניעיו של רבי עקיבא, אשר סתר לכאורה את עצמו בשבחו את עקרון "ואהבת לרעך כמוך", בזמן שהוא עצמו פסק בהזדמנות אחרת (במקרה של המימיה שנסכחה), שכאשר יש לבחור בין חיך לחיי רעך – חיך קודמים. השתדלנו להראות שכמלומד יהודי, עקיבא חונך על ברכי תפישת האהבה המעדיפה, ולכן נאלץ לפסוק כפי שפסק. אך עדיין לא טיפלנו בפער התהומי בין פסיקתו ובין הצו המקראי המפורש שאותו הוא מהלל ומקלס עד בלי די. הבה ננסה לעשות זאת עכשיו.

לפני כשנה וחצי ישבתי במסעדה תימנית בירושלים, קורא ספר ולועס מלווח. בשעה שבע הופרה השלווה על ידי ששת הצפצופים המסורתיים, ולאחר ידיעה שגרתית – המסוק של איזו אישיות זרה בכירה ריחף לו כשעתיים על סף המרחב האווירי הישראלי ועמד לצלול לתוך הים התיכון בכל רגע, משום שפקידים במשרד החוץ ובמשרד הביטחון רבו למי הזכות להעניק רשיון כניסה – הודיע הקריין שמאתיים ושלושים איש נספו לפני שעה קלה בהתרסקות מטוס באינדונזיה.

"זה ממש נורא", חשבתי לעצמי, ובצעתי עוד חתיכה גדולה ועסיסית של מלווח, הטבלתי אותה בצלוחית החומוס הסמוכה, ורוממתי אותה בעצלתיים היישר לתוך פי הפעור. "פשוט איום ונורא..." ודחסתי לתוך לועי עוד נתח עוף רווי ברוטב חריף. "ממממממ... טעים..."

ואז עצרתי. כעסתי על עצמי באמת ובתמים על שלא יכולתי להיעצב במידה מספקת ובצורה אמיתית על אותם מאתיים ושלושים אינדונזים ומשפחותיהם השכולות ההרוסות, עד שזה יפגע בתיאבוני ולו לחמש שניות. אז ערכתי ניסוי. לקחתי את הכותרת ששמעתי רק עכשיו ברדיו, ושיניתי בה מילה אחת או שתיים:

מאתיים ושלושים חיילי צה"ל נספו בהתרסקות מטוס בנגב.

אלוהים אדירים! איזה כאב. מה – אז זו ההרגשה? מה שבטוח, אני כבר לא חושב על הביס הבא – כמעט שיש לי בחילה! נו, אז עכשיו אני יודע. עכשיו יש לי לפחות שמץ של מושג מה עובר ברגע זה על המשפחות האינדונזיות המסכנות המעוכות הללו, כשהבשורה האיומה מכל מגיעה לאוזניהן – שכל מה שחיו עבורו נעלם, שכל אושרם התאייד במחי יד ולעד. אלוהים אדירים...

אולי לא תאמינו, אבל באמת קמתי ועזבתי מבלי שסיימתי את המלווח שלי. אני יודע, אני יודע: ההתנזרות הרגעית שלי ממש עזרה למשפחות האינדונזיות. לא זו הכוונה. הרשו לי להביא לכם דוגמה נוספת.

לפני מספר שנים הייתי מתחת למנהטן, נוסע ברכבת מספר 1 לכיוון סאות פרי. בסביבות רחוב שישים ושש נפתחה הדלת בסוף הקרון שלנו ונכנס איש ללא רגליים, הולך על ידיו, ומחזיק דלי בין שיניו. הוא לא נשא נאום, לא ענד שלט הסברה כלשהו, אך אני נשבע לכם: עד שהוא הגיע לצד השני של הקרון, היו לפחות חמישים דולר נוספים בדלי הזה. ובכן, אנשים נותנים צדקה מכל מיני סיבות. אבל אני יודע מה גרם לכך שאני הוצאתי את הנייר ולא את המטבעות. זה לא היה "אלטרואיזם", לפחות לפי הבנתי את המושג המעורפל מאוד הזה. העניין היה הרבה יותר פשוט, הרבה יותר מוחץ. בדומה למה שאני חושב שהרגישו רוב יתר הנוסעים ברכבת ההיא, הסתכלתי על האיש הזה, העלוב כל כך, ואמרתי לעצמי באופן אינסטינקטיבי: "חי אלוהים – מה אם הייתי אני במקומו? מה אם היה זה אבי, או אחי, או בני?"

האהבה המעדיפה היא האהבה החזקה ביותר שקיימת, האהבה היחידה שבאמת מסוגלת להניע. רק באמצעות האהבה הזאת – האהבה המיוחדת שאנו מטפחים עבור הקרובים אלינו ביותר – אנו לומדים כיצד להתחיל לאהוב אחרים. רחוקים יותר מאיתנו. אמפתיה או הזדהות אמיתית ומעוררת לפעולה נרכשת מתוך תהליך הכרוך – קודם כל – בהשתקעות באהבה עצמית, ואז באהבת המשפחה, ולאחר מכן באהבת החברים, הקהילה, העם... וכן הלאה. באמצעות היקף רגשי מקשרי החיבה החזקים האלה, אנו מסוגלים לבצע מין "קפיצת אהבה", מין העברה

היפר־מרחבית של הכוח והמיידיות של הרגשות שאותם אנו נוצרים עבור אלה
האהובים עלינו ביותר – היישר אל אותם אנשים רחוקים או זרים אשר במצב
אחר לא היה להם בסיס לדרוש יחס חם שכזה מאיתנו.

אם אינך אוהב את "שלך" יותר מכל היחר, אמרנו, אזי אין לך מושג מהי אהבה
אמיתית. אם אין לך מושג מהי אהבה אמיתית, אזי הסיכויים שתלמד לאהוב את
האינדונזי, או הצרפתי, או הפקיסטני, או הפלשתינאי; הסיכויים שתלמד להזדהות
עם אנשים במקומות רחוקים או ממסגרות רחוקות (או בצדו השני של גבול
מתוח, או במחנה הנגדי במלחמת תרבות) – קלושים למדי.

הנה, אם כן (הניחוש שלי לגבי) פרשנות רבי עקיבא לפסוק: "ואהבת לרעך
כמוך". בעיניו, מילים אלה אינן נושאות את המשמעות: "אהוב את רעך באותה
מידה שבה אתה אוהב את עצמך" – רבי עקיבא אינו מאמין באהבה מלאכותית
שכזאת, את זה אנו יודעים מסיפור המימיה. הוא קורא זאת אחרת: "אהוב את
רעך באותה דרך שבה אתה אוהב את עצמך". דהיינו: השתמש ברגשותיך כלפי
עצמך כמדריך כיצד להרגיש כלפי רעך. לעולם לא תאהב אותו באותה מידה שבה
אתה אוהב את עצמך – אתה לא אמור לאהוב אותו באותה מידה שבה אתה
אוהב את עצמך – אבל אתה תלמד לאהוב אותו בכלל, אך ורק באמצעות
האהבה העצומה והעמוקה שאתה שומר לעצמך ול"שלך". לתהליך הזה, ולא
לאחר, מתייחסת התורה כשהיא מפצירה בנו שוב ושוב – ביותר
מעשרים גרסאות של אותו ציווי – "ואהבת את הגר: כי גרים הייתם בארץ מצרים"
(דברים י:ט).

העולם של אהבה מעדיפה ושל ישויות תרבותיות־חברתיות ופוליטיות נפרדות
אינו חייב, בשום פנים ואופן, להיות עולם של שנאה ומלחמה אינסופיות (מה
הוא חזונו של ישעיהו? "לא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה"). למען
האמת, יכול להיות שזוהי השיטה היחידה הנמצאת בהישג ידו של הגזע האנושי,
שיש לה סיכוי כלשהו להוליד אמפתיה וסובלנות עולמית אמיתית.

אתה עדיין אינך מרוצה. "טוב", אתה אומר. "אני מוכן לצדד – לרגע אחד – בנקודות הבאות: אני מקבל את הטיעון שצורת האהבה המשמעותית ביותר בעיניי ובלבי היא אהבה מעדיפה ומדירה – אני רוצה אותה, אני זקוק לה, איני יכול לחיות בלעדיה; אסכים איתך כי עדיף שהעולם ידמה לפסיפס מגוון של משפחות, או קבוצות, או עדות, או עמים; אפילו אודה שכדאי לי אישית – לטובת אושרי הפרטי ולטובת האנושות בכלל – לקשר את עצמי באופן מיוחד, אוהב ומתלהב לאחת מן הקבוצות הללו. בסדר. מה שלא בדיוק הסברת לי עד כה הוא..."

מדוע שקבוצה זו תהיה היהודים?

יפה שאלת. הרי זכותך לבוא ולהעלות, בין היתר, את הקושיה הבאה: "מדוע שלא אאמץ, כ'חברה המיוחדת' שלי, את כל אלה בעולם שהם – יחד איתי – אוהדי כדורגל או משחקי סנוקר? או כל מי שגולש כמוני בים, באוויר או באינטרנט? או כל האנשים הטובים המתגוררים בשכונתי, או בעירי? או כל ה"ירוקים", או הפמיניסטים, או הפועלים, או ההומוסקסואלים, או כל עורכי הדין בעולם (שהרי עם חברי לפחות אחת מן הקבוצות שלעיל יש לי פי עשרה יותר מכנים משותפים מאשר, לדוגמה, עם תושבי מאה שערים)? ומדוע, לצורך העניין, שלא אזדהה דווקא כישראל, בראש ובראשונה? מדוע שלא אאמץ, כקהילתי הייחודית והמועדפת, את כל אזרחי מדינת ישראל באופן שווה, יהודים, מוסלמים, נוצרים ופועלים זרים שהתאזרחו בינתיים? על סמך מה אתה מתעקש שאבחר דווקא בעם היהודי?"

אז אני אגיד לך (במילים הנצחיות של טוביה החולב)... אני לא יודע.

מכיוון שכאן עומדות רגלינו בשערם של עניינים שאינם באמת רציונליים – הם רגשיים. זה קשה – למעשה, זה בלתי אפשרי – לנמק באופן הגיוני טיעונים שאינם שייכים לתחום ההיגיון, אלא למלכות הלב. אך היות שהרגש – כפי שניסינו להוכיח מתחילת המאמר הזה ועד הלום – הוא המניע היסודי והחזק ביותר עבורנו בני האדם; היות שהלב הוא החוץ הדלק האחת והיחידה של המוח (ובניגוד לדעה הרווחת כיום, טוב מאוד שכך); היות שכל זה נכון, חובה עלינו לתקוף את שאלתך המרשימה כשאנו – מצד אחד – נשארים בתוך

גבולות הגזרה של הכנות האינטלקטואלית, אך בה בעת גולשים בלי בושה ובלב מורם אל השטח הרגשי, שם נשתדל להיות כנים לא פחות.

אז מדוע, באמת, ליטול חלק ונחלה בישראל? למה, אחרי הכל, להצטרף ולהירדם – בימינו אנו ה"מתקדמים", בפרוס "המילניום השלישי" – דווקא למאבקו ולעתידו של העם הוותיק, העיקש, הפתלתול והמרגיז הזה?

תראה: הייתי יכול להתחיל בלספר לך עד כמה אנו זקוקים לך, עד כמה מה שאתה מחליט באופן אישי לעשות בחיים שלך משפיע ישירות על גורלם של מיליוני בני משפחתך הנרחבת המפוזרת, ומהדהד ומפעפע לתוך חייהם בכל מקום שבו הם יושבים וחולמים, בכל מקום שבו הם קמים ופועלים, בכל מקום שבו הם לוחמים ונופלים. המדרש מספר את הסיפור הקצר הזה: שנים־עשר איש יושבים בסירה. פתאום, אחד מהם מתחיל לקדוח חור בקרקעית הסירה, מתחת למושב. כשכולם מביטים בו בבהלה ובתימהון, הוא מרים את עיניו ושואל: "רגע – מה זה עניינכם? אני בסך הכל קודח מתחת למושב שלי!"

הרעיון הוא, כמובן, שאנו היהודים כולנו באותה סירה, כך שמעשיך (או מחדליך) מושכים באופן טבעי את תשומת לבנו ודאגתנו, אם תרצה ואם לא – מפני שהם קשורים בעבותות ברזל למצבנו ולסיכוינו הקבוצתיים. לומר כי עתידו של עם ישראל טמון בידך אינו לפלוט סיסמה בעלמא – זאת עובדה ואמת צרופה. אך טיעון כזה מזכיר במידת מה את המניפולציה היהודית הקלאסית של רגשות אשם, וזה פשוט לא הקטע שלי. ז'בוטינסקי היה מבהיר לשומעיו תמיד, שאם יהודי מחליט לפרוש מן החוויה והמאבק המתמשכים של עמו, אין כל דרך יעילה או מוסרית לאלצו לחזור. אם הוא רוצה ללכת – ג'י גוונטהיים! יותר עבודה עבור היתר. אז ברוח זו אומר אני לך: לא רוצה? לא צריך! ונגנוז את הטיעון הזה.

יכולתי להציע, אם כן, סיבה אחרת שתסביר מדוע עליך – מדוע כדאי לך – לשדך את חייך לחיינו, את גורלך לגורלנו, ולהתמסר להגשמת חלומותינו הקבוצתיים בחיל ובעוז. הסיבה היא פשוטה להפליא: אתה יהודי. כן, אתה יהודי, ויהודי אחר – שלבו היה גדול מספיק (למרות פשר שמו: "לב קטן") בכדי לדמיין את מדינת ישראל, ולברוא אותה יש מאין – היהודי הזה הכריז פעם: "האושר הגדול ביותר הוא להיות את אשר הנך". אני מצדד בכך בלב שלם. ועוד יהודי – אבי, עליו השלום – תמיד היה אומר לי: "בני, אף פעם אל תעשה דברים בנפש חצויה". כך שנראה לי, כי אם אתה הולך להיות את אשר הנך – יהודי – אז עד הסוף, קורא יקר (אם כבר – אז כבר!). היה יהודי נועז, היה יהודי

פרוע, היה יהודי צמא, רעב, עיקש, מסור, פעיל, מעורב, מלומד, מעמיק... היה יהודי פיצוץ.

טיעון לא רע, אני חייב לומר. אך לא חסרות בו פרצות שדרכן יוכל הקורא הנכבד לחמוק אם ירצה לעשות כן. אף שאינני מתכוון לכך כלל וכלל, ייתכן שריח מסוים של קיפאון נודף מתזה הגורסת: "היה מה שהנך – כי זה מה שהנך". זה יכול להצטייר כהתקפה על הניידות האנושית – מושג היקר לי באותה מידה שהוא יקר (לפחות לפי הבנתי האישית) לתורה עצמה. חוץ מזה, תוכל אולי להפריך טענה זו על נקלה בטיעון הנגדי, שלפיו, במקרה שלך, "להיות את אשר הנך" פירושו להיות אוהד כדורגל, או שחקן סנוקר, או גולש, או תושב הקריות, או פמיניסט, או רופא, או חייל גולני, או ישראלי גרידא, הרבה יותר מאשר להיות "יהודי", שהוא "אשר הנך" רק כתוצאה מקרית של לידה. אז הטיעון הזה גם הוא מלא חורים.

ביאומי כי רב, יכולתי לחזור ולהישען על הטענה כי התיאולוגיה היהודית אמת היא, ואילו זו של כל היתר שקרית היא בתכלית השקר; ושהמערכת המוסרית וההתנהגותית של היהדות עולה בערכיה על מערכותיהן של כל דת, תרבות או אידיאולוגיה אחרת. טיעון זה הוא נצר לאותה מגמה מתפשטת ומצערת של אפולוגטיקה ופולמוס האפנתיים לאחרונה (שוב) בקרב יהודים, נוצרים, מוסלמים, סיקים, קונפוציאנים וכמעט כל בני דת, כת או "דרך" הקיימת עתה בעולם.

אני אישית סבור – לאחר סריקה משביעת רצון של האופציות השונות הקיימות בשטח – כי ליהדות, כסגנון חיים והשקפת עולם, יש הרבה יותר מה להציע מאסכולות ומערכות אחרות רבות הזמינות לאימוץ וליישום – אבל זה רק אני. וקיים גם מספר לא־מבוטל של מצוות עשה ולא תעשה ביהדות שהן בעייתיות – לעתים אפילו מרתיעות – לטעמי. מלבד זאת: מי אמר שעלינו לנהל כל תחום ותחום בחיינו על פי תכנית טרומית מוכנה כלשהי, שהועברה לנו על ידי קודמינו הנכבדים והיקרים, עם כל הכבוד הראוי למאמץ שהם השקיעו, להקרבות שהם הקריבו ולסבל שהם סבלו כדי להעבירה אלינו? אנו חוננו בשכל (וברגש), הייתי אומר, כדי שנזכה להשתמש בו לשפוט ולהעריך כל מקרה, מצב ועניין לגופו, באופן עצמאי, ולא כדי שנדע אך ורק כיצד לחפש את התגובה המתאימה לכל גירוי בחיים בארון הספרים. אז הטיעון הזה מושלך לסל גם הוא. ועדיין לא נחלצנו מן הסבך, עדיין לא סיפקנו תשובה משביעת רצון לשאלתכם: מדוע דווקא היהודים?

בצר לנו, הבה נפנה שוב לחברנו ד"ר וינסטון-אר-בוגי (כינויו האהוב של ג'ון לנון) וניעזר במילותיו. כך הוא שר: "דמיין את כל האנשים, חיים בשביל היום..." חיים בשביל היום. ג'ון, אחי – האם חשבת על משאלה זו לפני שהבעת אותה, לפני שהלחנת אותה בצלילים כה יפים ומשכנעים?! נכון, השורה הזאת יכולה לשאת פירושים מספר, אבל כולם מתקשרים פחות או יותר לבעיה שברצוני להעלות כאן.

כבר דנו בכיעור ובריקנות הנוצרים על ידי המחלה המערבית של אינדיבידואליזם מוגזם וחוסר השתייכות מוחלט. תסמיניו של חולי זה הם התנתקות והתבדלות ממערכת שלמה – הבנויה מעגלים בתוך מעגלים – של יחסים מעשירים ומעצימים בממד המרחבי. במילה אחת, זה העוני של "לחיות בשביל עצמך".

ובכן, דבר אחד בטוח: להיות יהודי, ולהזדהות באופן חיובי ופעיל ככזה, הרי זו התרופה היעילה ביותר שבה נתקלתי לטיפול בבעיה המודרנית או הפוסט-מודרנית הזאת. כיהודי, יש סביבך, ברגע זה, מיליוני אנשים שאיתם אתה חולק סוד, שאיתם אתה יכול להחליף מבט של יודעי דבר, שלהם אתה יכול לקרוץ (השתמש בשיקול דעת). האנשים האלה הם האנשים שלך, הם חשים זיקה אליך, הם מפרגנים לך, הם מצדדים בך (נכון שלא תמיד נראה כך בתור בבנק, למשל, אבל בכל זאת...).

אינני יודע אם היחס הבין-יהודי המיוחד הזה הנו תוצאה של הייחודיות ההיסטורית והבינלאומית של התופעה היהודית – אנחנו לא בדיוק "אומה" בסגנון הצרפתים, ולא בדיוק "דת" בסגנון הנצרות – או שמא הוא נובע מהיותנו קבוצה לא גדולה מדי (להבדיל, למשל, מן האוכלוסייה של אמריקה או רוסיה) ולא קטנה מדי (להבדיל מתושבי הבניין או השכונה שלך), אלא בדיוק בגודל הנכון לעורר אותה תחושה של "סופר-משפחה", של רוממות וגם ביתיות, של גדולה וגם קרבה. או אולי זה רק משום שהעולם תמיד היה כה נחמד אלינו. אינני יודע מדוע חשמל כה עז זורם ופועם בין יהודים בעולם כולו – אני רק יודע שהוא קיים.

לפני כשנה הייתי בניו יורק, מחליק בגלגליות עם אחי בטיילת על שפת נהר ההדסון, ועצרנו ליד מגדלי התאומים לנוח. בחור שעמד מטרים ספורים מאיתנו התחיל נמרצות עם עלמה צעירה, באמצעות עיסוי תוקפני ואינטימי גם יחד של כלבה, ואלכס ואני עברנו לעברית כדי לשוחח על שיטתו המקורית. בזמן שדיברנו, ישב על ספסל סמוך איש חנוט בחליפה – שרוי, בלי ספק, בעיצומה של הפסקת

צהריים בת חמש דקות מבוקר סוער של השתלטויות והנפקות – ולא גרע מאיתנו עין. לבסוף הוא קם, ניגש אלינו, וניצב במבוכת־מה היישר מול ספסלנו. הסתכלתי בו, והוא גישש, היסס, גמגם, הסתבך, ואז פשוט מלמל בקול מרוסק: "אמ... אה... שלום!". הושטתי את ידי, והוא לחץ אותה בחום רב וחיך. עדיין מבולבל, הוא נופף לנו בצורה מגושמת וחזר למזג ולרכוש.

מה שהוא באמת רצה להגיד היה: "היי – גם אני יהודי". מה שהוא באמת התכוון לומר ב"אמ... אה... שלום!" היה: "אני מאמץ אותך אל לבי, אחי, בן־שבטי מארץ מרחקים. אנו שנינו שותפים למשהו נפלא ולא יתואר, משהו עתיק ונגב, משהו נסי ומסתורי. נצרפנו יחדיו, אני ואתה, בלהבות התופת של העולם הזה, ומאז, הדבק בינינו הוא בלתי־נתיק. אני שמח שאתה בעולם, ואני שואב כוח ותענוג מנוכחותך. הא לך קצת חיבה אמיתית ממני". הוא התכוון לכל זה, וליותר מזה. הוא רצה "לסגור את המעגל החשמלי" הזה ולהתחבר לזרם האנרגיה. אולם המחלה המערבית המודרנית של לחיות רק בשביל עצמך – שהזהות היהודית היא תרופה כה יעילה לה – מלווה בדרך כלל בנגיף נוסף, שבו לנזק (ורבים אחרים) שואף להדביק אותנו: לחיות רק בשביל היום. המגפה השנייה הזאת – הבה נקרא לה "פרישות" או "נזירות מן הזמן", מחוסר מונח טוב יותר – מרעיבה את נפשנו בנתקה אותה ממכלול כביר, מסועף ומרתק של גורמים המרחיבים את המוח ואת הלב ונמצאים במישור המאונך או הכרווולוגי. אתה יכול להיות לבד במרחב, ואתה יכול להיות לבד בזמן. אני אסביר.

לפני יותר ממאה שנה כתב מחבר בריטי בשם אדווין אבוט ספר קטן ופשוט נפלא בשם שטוח־לנדיה, ובו הוא פורש לפנינו עולם שלם שכולו דו־חמדי, במובן המילולי, עולם שיש בו אורך ורוחב, אך אין בו עומק או נפת. גיבור הסיפור הוא אחד מתושבי היקום המוזר הזה, המתאר לנו, הקוראים, כיצד במולדתו בני־האדם הם כולם צורות גיאומטריות, ומעמדו של כל אחד נמדד על פי מספר הצלעות שהתברך בהן מלידתו. השכבה הנמוכה ביותר היא החיילים המשולשים, בעלי הזוויות החדות והמסוכנות, ואילו העילית מורכבת ממחומשים (הרופאים) וממשובעים (האצילים), ועימם הכמורה, המתהדרת בכל כך הרבה צלעות, עד שהיא טוענת ל"עיגוליות". והגיבור – מרובע ממושם ומקצועי מן המעמד הבינוני – מפרט גם את השיטות המגוונות והמסובכות שבהן בני המעמדות השונים מבחינים בין איש לרעהו. שהרי מבלי להסתכל מלמעלה – וחסרים להם אפילו המושגים "למעלה" ו"למטה" – איך אפשר לדעת כמה צלעות יש

ליצור הגיאומטרי הנע לעברך ברגע נתון (כל שאתה רואה הוא קו!), ואיך תדע כיצד עליך להתנהג כלפיו: ביהירות ובהתנשאות, או שמא בחנופה ובענווה? באיזשהו שלב במהלך סיפור מעלליו והרפתקאותיו של הגיבור קורה לפתע דבר שאינו רק בלתי־צפוי, אלא גם בלתי־אפשרי: הוא נתקל ביצור תלח־ממדי! הוא כמובן אינו מבין מיד שיש לו עסק עם יצור שכזה, שהרי הוא אינו מסוגל אפילו לדמיין לעצמו את התלת־ממדיות, וכשהוא נתקל לראשונה בזר המבקר בעולמו, הוא אינו רואה יותר מקו, כפי שהוא רואה תמיד. אך כמה סימנים מצביעים על הזרות והמוזרות של המכר החדש שלו. לדוגמה, הזר מספר לו מיד, ללא שימוש בשיטות המורכבות של חברת הארץ השטוחה, כמה צלעות בדיוק יש לכל מי שניגש אליהם, שהרי הוא מסתכל "מלמעלה" או "מלמטה". אך כיוון שתושבי שטוחלנדיה מכירים רק ימין, שמאל, קדימה ואחורה, ואין להם מושג לגבי "למעלה" ו"למטה", הבחור החדש נתפש בעיניהם כקוסם או כנביא בקרבם... וכך הסיפור נמשך.

הבה נציע למשל של אבוט נמשל קצת שונה מזה שאליו הוא התכוון (הספר הוא בעצם סאטירה על החברה הבריטית בת־זמנו). בואו נאמר, שהמישור המאוזן של תושבי שטוחלנדיה – ימינה ושמאלה ואחורה וקדימה – מסמל את יחסי הגומלין המרחביים בינינו ובין כל אלה הסובבים אותנו בהווה; ואילו הממד הנוסף, השלישי, של "למעלה ולמטה", שמביא לעולמם השטוח היצור הזר הפולש, מייצג את יחסי הגומלין המאונכים בינינו ובין כל אלה שקדמו לנו ושיבואו אחרינו, את הקשר שלנו עם דורות העבר והעתיד, עם מה שהיה ומה שיהיה.

בהתחשב בנמשל הזה, האין זה שקוף כבדולח, כי ג'ון לנון הוא סוכן הנסיעות הרשמי והחרוץ של "הארץ השטוחה" – הוא ישמח להנפיק לך כרטיס חד־כיווני! הרי ג'ון שואף לעולם אשר בו "כל האנשים חיים בשביל היום". דהיינו: חלומו – המתגשם והולך בדור הנוכחי בקצב מסחרר – הוא חלום, כביכול, של "חירות". ג'ון בא לשחרר אותך, הוא בא לנתק אותך מן הקו המאונך המקשר בינך לבין מה שהיה לפניך ומה שיבוא אחריך, לפטור אותך מעונשו ומעומסו הכבד מנשוא של גורם הזמן ומתלת־ממדיות ההיסטוריה, להקל עליך בהורידו ממך את מטען העבר ואת האחריות לעתיד, ולהתיר עבורך את הכבלים המשעבדים אותך לידיע, לרגשות, לסיפורים, לחלומות, לעוצמה ולרוח של הדורות כולם. ג'ון מעודד אותך להיות דו־ממדי, להיות שטוח, להיות... שטחי.

אך הוא אינו מסתפק בכך: מסתבר שאוות נפשה האמיתית של החיפושית המנוחה איננה הדו־ממדיות – זהו רק "נאכטיסל", מקלט לילה בדרך אל

הארץ המובטחת של החד־ממדיות. שהרי רק הקו המאונך, אך ורק ההיסטוריה המשוחפת – הסיפורים, האגדות, הניסיון, החוויות, הידע, הסמלים וכלל הזיכרון המשותפים – הם אשר מאפשרים לנו לתקשר ברמה עמוקה ומשמעותית עם אחרים מסביבנו בהווה, במישור המאוזן, וליצור איתם מערכות יחסים מיוחדות, להתחבר לנשמותיהם ולבנות יחד עימם קבוצות, אגודות, תרבויות, עמים. מי ששואף לשלול ממך את הראשון – את הקשר הכרונולוגי – שואף לשלול ממך את האחרון – את הקשר המרחבי. אם כן, שני החלומות של לנון – "דמיין את כל האנשים חיים בשביל היום", ו"דמיין שאין מדינות ולא דתות" – חלום אחד המה. ג'ון מאחל לך, בעצם, שתזכה להתנתק הן מן הקו המאונך והן מן הקו המאוזן, ושתחיה חיים חד־ממדיים בדל"ת אמות סגורות ומסוגרות של "רק כאן, ורק עכשיו": אני, אותי, שלי.

למה הדבר דומה? לאותו פרק של "מסע בין כוכבים" (המקורי, כמובן) שבו קושרים את קפטן קירק ברצועות לכיסא גדול, שחור ומרופד, ומכוונים אל קדקודו "קרן מוחקת זיכרון", שביכולתה לרוקן תוך דקות ספורות את מוחו מכל אוצר זיכרונותיו. נו, קורא יקר: ואם היינו שמים אותך באותו כיסא, ומפעילים את המכשיר? אם היינו מוחקים את מכלול זיכרונותיך: כל מה שאי פעם עשית, כל מה שאי פעם הרגשת, כל מה שלמדת, אהבת, הוקרת, שנאת, כל מה שאתה מתייחס וחוזר אליו יום־יום? מה, לדעתך, היה נשאר?

היה נשאר צנון. "אתה" הנך הצטברות ניסיונותיך במשך חיך. הגדילה והחיים וההנאה והסיפוק, כולם מבוססים על השילוב ועל ההתנגשות בין החוויות והלקחים מעברך – המהווים את החלק הארי של תודעתך, אם לא את כולה – ובין מה שאתה חושב, מרגיש, עושה ונתקל בו ברגע זה של ההווה, והשלכת אלה על אלה. אם כל מה שאתה יודע או מרגיש הוא מה שאתה יודע ומרגיש היום – או השבוע, או השנה – לא תהיה מסמר המסיבה, אני יכול להבטיח לך. עברך האישי, אם כן, חשוב לך, יקר בעיניך, הוא משחק תפקיד מרכזי בעיצוב אישיותך ובעצם קיומך, הוא מאריך ומרחיב ומעשיר אותך – לא היית מוותר עליו.

אך למה לעצור שם? למה להתפשר? "אתה" הרי מסוגל להיות הרבה יותר ארוך, רחב ועשיר אפילו מזה. ניתנת לך הזדמנות להרחיב את אופקיך רחוק יותר ממה שהעין הבלתי־מזוינת יכולה לראות, רחוק יותר ממה שהשכל הלא־משוחד יכול להבין, רחוק יותר ממה שהלב העקר יכול להרגיש. ביכולתך להושיט את ידך ולפרוץ את המחיצות האינדיבידואליות שלך, המוגבלות בלידה ובמוות, ולגעת

בנצח. בידך לשאוב, לגמוע ולרוות מן המעיין המתגבר של ניסיון וידע, מאש התמיד של אלפי השנים שקדמו לך. אתה מסוגל לעמוד גבוה יותר מן האוורסט על כתפיהם של חמש מאות דור, וכך לראות שנות אור רחוק יותר לתוך העתיד מאלה אשר קרקעו את עצמם לרמת פני הים, ואינם מצליחים לראות מעבר לקצה אפס בשום כיוון. במילה אחת: אתה יכול להיות עצום.

הכיצד? התשובה היא פשוטה (ואינה כרוכה בסמינרים של "מודעות עצמית" וכדומה). אתה עצמך נולדת לא מזמן. אתה לא התקיימת, בנית, טיפסת, נפלת, הפסדת, ניצחת, התייפחת, שמחת, יצרת, למדת, התווכחת, אהבת ונאבקת לתקופה של אלפי שנים. ואף על פי כן: במקרה התמזל מזלך. אתה חבר, במקום טוב באמצע, בעם אשר כן עשה את כל אותם דברים, ויותר מהם, לאורך כל השנים הללו. ככזה ניחנת בעיניים מיוחדות, עיניים המסוגלות לראות קילומטרים אין-ספור. אם רק תרצה, תוכל לנצל את מינוי הקבע שלך כדי לשלוח את זרועותיך ולגעת במקומות ובמאורעות, בעידינים ובזמנים. אין זו יכולת הנקנית בלימוד או בקריאה בלבד (למרות שזהו מרכיב חיוני, אני ממנהר להדגיש), אלא בראש ובראשונה היא תוצאה של קשר, של השתייכות, של אהבה עזה. אם תקשור גורלך בגורל עמך – אזי אחת היית שם. רבת את ריביו, דנת את דיניו, כאבת את כאביו, שמחת את שמחותיו, בכל דורותיו ובכל מושבותיו.

רעית צאן עם רחל, והושלכת לבור עם יוסף; יגעת בפרך תחת שלטון פרעה, ויצאת לאור גדול עם משה; שרת במדבר עם מרים, והפלת חומות עם יהושע; הבאת ביכורים והנפת תנופה בהר המוריה, ושיתית את דברי אליהו בהר הכרמל; מוטטת את הבית על הפלשתים עם שמשון, וביכית את בתוליך עם בת יפתח; לחמת נגד פרשי חצור בהנהגתה של דבורה, ורקדת לפני הארון העולה ירושלימה עם דוד; הוגלית לנכר עם ירמיהו, ותלית את כינורך ובכית על נהרות בבל; התרסת נגד נבוכדנצר עם דניאל, והבסת את האימפריה הפרסית עם אסתר; ביקשת לגעת באינסוף עם שמעון בר יוחאי, והתעמקת בהלכה בכרמי יבנה עם אלעזר בן ערך; היית עם יהודה המכבי במודיעין, עם הקנאים במצדה, עם עקיבא במרתף העינויים, ועם בר כוכבא בביתר; התמסרת לתורה בסורא ובפומבדיתא, והתפלספת ליד שפת הנילוס עם חוגו של בן מימון; נצלבת במסעות הצלב על הצלב שלא נישקת, ונשרפת על עקשנותך באוטו־דה־פה בספרד; יצאת לשדות צפת לקראת כלה עם האר"י, ונכנסת לצריפי גליציה לחפש את שלהבת הבעל־שם־טוב; רדפת רזים בפאס עם "אור החיים", ונרדפת בידי ההמון בפרהוד בעירק; נסת מפני "המאות השחורות" בערבות אוקראינה, והתקוממת עם אנילביץ' בגטו

ורשה; נורית עם משפחתך ביערות פולין, וחפרת את קברך ונרצחת בבאבי יאר; החיית את שפתך שמתה, אזרת עוז ודלית כוחות מחודשים, חזרת לעצמך וחדשת את הברית, קמת כלביא וחצבת את חירותך על ההרים והגבעות של ארצך הישנה־חדשה.

במשך כל הזמן הזה והרבה יותר, אחה היית שם איתם – והם נמצאים כאן איתך. זוהי כוונת ההגדה של פסח כשהיא מצווה: "בכל דוד ודור, חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". זהו המניע של התלמוד כשהוא לוחש – בהתבססו על פסוק האומר דרשני – שהיינו כולנו נוכחים בתחתית הר סיני, לפני יותר משלושת אלפים שנה. זוהי, בעיניי, המשמעות העמוקה והמניע הרגשי היסודי העומדים מאחורי המושג – שהונהג בעולם על ידינו – של תחיית המתים באחרית הימים. נראה לי, שמבחינות מסוימות אהבנו זה את זה כל כך, עד שלא יכולנו להשלים עם הרעיון שלא תהיה לנו – לכולנו, בכל הדורות ובכל המקומות לאורך כל תולדות ישראל – ההזדמנות והתענוג להיפגש כולנו מתישהו ופשוט לבלות קצת "זמן איכות". אל דאגה, פיזמו חז"ל (עם דיאנה רוס): יבוא היום, ונהיה ביחד...

אני יהודי, ואני קשור לטליאולוגיה לא פחות מאשר להיסטוריה. אני חי לא רק "בשביל היום", ואפילו לא רק בשביל כל מה שחובל להיום: אני חי גם בשביל כל ימי המחר שיבואו. אינני יודע מה יהיה בעוד אלף שנה, אך אני יודע שאני רוצה שיהודים יהיו. כי דרכם, גם אני אהיה, דרכם, אנע במה שיהיה, דרכם, אני אצור מה שיהיה. אתה ואני, קורא יקר, חברים אנו במשפחה ייחודית ונרחבת, נרחבת בזמן כמו במרחב, נמשכת לתוך העתיד כמו לתוך העבר. יסלחו לי אבותיי ואמותיי האצילים על ההשוואה הזאת, אך זה כאילו שהייתה לך גישה ל"אינטרנט עצום של הקיום" המשתרע על פני כל התקופות והמקומות, כאילו להיות מחובר ומקושר לעולמי עולמים. כדברי לב טולסטוי (לא שאנו זקוקים לאישורו או לחיזוקו, אלא שהוא במקרה הסופר המוכשר ביותר שהיה אי פעם והוא ניסח את זה – ואת כל יתר מה שכתב – בצורה די יפה):

היהודי הוא נס הנצח. הוא, אשר טָבַח ועיניו של אלפי שנים לא הצליחו להשמידו, הוא, אשר לא אש ולא חרב ולא אינקוויזיציה לא יכלו למחותו מעל פני האדמה, הוא, שהיה הראשון להציג לנו את דברי האל, הוא, אשר זמן כה רב היה שומר הנבואה, חלוץ החירות, ויוצר הציביליזציה האמיתית, ואשר העניק את כל אלה ליתר העולם – עם כזה לא יוכל להיכחד. היהודי הוא אלמותי כנצחיות עצמה. ("מהו יהודי", הנויאיש וורלד, 1908)

אתה, אם כן, אינך צריך לחיות את החיים היבשים והקטנים של "הנזיר מן הזמן" ושל "הפורש מן המרחב". אתה התברכת בהזדמנות הנדירה והמדהימה להתחבר לרשת מאוזנת ומאוונכת, מרחבית והיסטורית, רשת בלתי־מוגבלת ואינסופית, גדושה בסודות העידנים, והומייה באהבת דורות אינ־ספור – אהבה שהייתה מאז ומתמיד מכוונת היישר ובלי עכבות אליך.

אם תתחבר באופן פעיל ועמוק לכל זה – כשאתה שומר בו בזמן בעקשנות תקיפה על האינדיבידואליות שלך – אתה אכן תצא נשכר. בדרך זו, תוסיף ממדים שכליים ורגשיים לאין שיעור לחייך, כשאתה סופג, מתיך ויוצק בצלמך את הפירות של אלפי שנות מחשבה יהודית מתפתחת ורוח יהודית גועשת; אתה תלמד את עצמך את התחביר ואת אוצר המילים של שפה קדומה וקיימת לעד, שבעזרתה תוכל לתקשר עם כל מה שיצר אותך ועם כל מה שאתה בסופו של דבר תיצור; ותשתתף במסע בן ארבעת אלפים שנה של מאבק פרוע והתעלות אדירה, של הקרבה שלא תתואר ויופי שלא יסולא, הרפתקה שלא מזמן לובתה וקמה מן העפר במפץ יפעה וזוהר שלא היה כמותו בתולדות האנושות כולה: תקומת ישראל בארצו.

השראתו של עם שמעולם לא נכנע תמלא את ריאותיך, ותדחף אותך לגדולות. באורו תראה אור, מכוחו תשאב אמונה, מענותו תלמד לכאוב באמת, מהצלחותיו ומכישלונותיו תשכיל, על כנפיו תמריא למרחבי עולם, בנצחיותו תחיה חיי נצח. ולבסוף תבער, תבער בלהט ובקדחת ובעוצמה ובתשוקה של עמנו ישראל החי וקיים, הסנה הבוהר ואיננו אופל. דמיון את זה.

ד"ר זאב מגן הוא מרצה ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטת בראילן ובאוניברסיטה העברית.